

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Volum I

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

en de resultar "usuraris" en el sentit més popular de la paraula, cal tenir en compte l'àngio addicional amb les oscil·lacions estacionals dels preus dels cereals en el moment de la conversió del préstec en espècie a un altre en metàl·lic. El prestamista aplicava sistemàticament, com veiem, la cotització dels grans assolida en els màxims de primavera, mentre que quan ell havia de cobrar es feia pagar sempre, en espècie i sobretot en diner, immediatament després de la collita.

Un tal Jaume Vall del mateix poble de la Figuerosa va comprar, per exemple, l'abril de 1699 cent cantis de vi a Josep Bargués. L'import de la partida foren 65 lliures,

"...a pagar per N^a Sra. d'Agost del mateix any..."

No calia que hi hagués sempre en això una intenció premeditada. La lògica mateixa de la forma d'inserir-se les petites explotacions pageses en uns circuits d'intercanvis que els eren aliens, dels que esdevenien depenents i dels quals en resultaven víctimes, s'encarregava d'imposar-ho: el petit pagès havia de pagar per la mare de Déu d'Agost simplement perquè era llavors quan podia fer-ho. (44)

Aquests mecanismes no tenien altre resultat, sota el punt de vista del petit productor, que reforçar l'efecte de les formes d'explotació preexistents: treure el gra de les mans de qui l'havia conreat i traspassar-lo a les dels qui podien

i sabien controlar aquells circuits. Quan l'escassetat no podia ja imputar-se solament a causes presentables com d'ordre "natural", o bé quan aquestes mateixes causes provocaven situacions catastròfiques generals, la gent, i les autoritats que havien d'intervenir, sabien prou bé on havia anat a parar el gra. El juliol de 1707, en plena guerra de Successió, en Bargués anotava per exemple 67 quarteres de blat i ordi que havia "donat" per ordre dels paers de la ciutat "als de Igolada", a uns altres de "la Pohla" i a varis veïns de Cervera.

Les maneres de brollar aquestes pràctiques mercantil-usuàries dels intersticis del món senyorial pre-industrial no eren ni simples ni purament separades unes de les altres. La noció tradicional d'usura, de la mateixa manera que la d'un exercici incontaminat d'altres coses del comerç a petita o gran escala, resulten massa abstractes i limitades en llur aplicació per copsar d'aprop l'enrevessat entrellat d'activitats desenvolupades en l'esfera dels intercanvis per pagesos-negociants com els Bargués.

Es tractava d'un conjunt complexe de pràctiques, totes d'alguna manera derivades del fet de posseir diners enfront d'una majoria mancada, i adreçades a obtenir un màxim d'ingressos també monetaris, cada una de les quals era en estreta relació amb les demés, es recolzava en les altres, però romania subordinada en la seva orientació a la dinàmica del fun-

cionament econòmic global. Una mena de petita "empresa" mercantil-usurària que duia simultàniament tot un seguit de "negocis" diferents però amb una mateixa orientació general.

El denominador comú a tots aquests negocis era el fet de gravitar parasitàriament sobre la gent del camp, sobre llurs productes i llurs necessitats, per mitjà de la comercialització o mercantilització dels mateixos, constituint aquella mena de ferment descomponedor del medi en i del que es nodria, al qual al·ludia Marc Bloch.

Una d'aquestes peces era indubtablement l'especulació amb la compra-venda de bestiar de treball o anolls de llana per engreix. En la situació de crònic i creixent endeutament en què semblen haver-se trobat bona part dels petits pagesos de la comarca -inclosos els qui practicaven indústries rurals, i els menestrals amb terra- la reposició del bestiar de treball els hi havia de suposar una crisi particularment aguda i recurrent que els obligava a cercar amb urgència capitals que manllevar. Una cosa semblant s'esdevenia amb tota la comunitat rural que, disposant d'alguns rostolls i pastures, es veia impossibilitada d'avançar el preu del ramat d'engreix amb el que cada any es procurava una part de la seva migrada ració protefínica.

Trobem força anotacions en el llibre de Bargués de compres d'ases i mules a les fires de Verdú i Santa Coloma de

Queralt, o a diferents particulars de la comarca. (45) Els comprava per revendre o, segons manera força més gràfica de dir-ho el manuscrit, "a compte" d'altri. Les anotacions rarament permeten comparar vendes amb compres per treure'n els guanys, però tampoc el procés sembla haver estat tan lineal. La insolvència mateixa dels adquirents donava lloc a diferents fórmules dites de parceria de bestiar. Vegem-ne algunes.

L'abril de 1704 Bargués comprà per a un tal Benet Braquet de Veciana una vaca per 25 lliures, i el mes següent una altra per 17 lliures. Per la quantitat total de trenta-dues lliures en Braquet va contraure una "parceria... per tems de 4 anys, dos forsus y dos voluntaris", consistent en què havia de donar cada any a Bargués pel gaudi de les vaques dues quarteres de blat.

Segons els mateixos preus anotats per Bargués de la plaça de Cervera a l'abril-maig, si el de Veciana va satisfer puntualment les dues quarteres al cap dels quatre anys l'altre soci cerverí s'hauria embutxacat 17,5 lliures (un 54,7% del preu de les vaques), cas de tractar-se de blat comú o mitadenc; si era blat del bó el 1709 hauria ja cobrat un equivalent aproximat proper a les dues terceres parts d'aquell preu. Cas d'interessar al tal Braquet prosseguir amb la parceria, en dos anys més ja hauria entregat a Bargués una quantitat en conjunt superior al preu de les vaques, sense que per això

haguessin passat a ser seves. Anar a mitges amb un soci per procurar-se la força de tir, posant aquest el capital i el pagès el treball, volia dir que els beneficis es repartien també en les mateixes parts iguals: a qui havia posat el capital li pertocaven els guanys, i a qui el treball també el treball de les bèsties amb llurs fems. Només si hi havia pèrdues, per mort prematura dels animals, els pactes obligaven a repartir-se-les realment a mitges (independentment de les quantitats ja lliurades pel pagès, considerades les parts de fruits corresponents a la parceria):

"...y (si) se perdien sence cobra lo capital, te de pagar (el de Veciana, s'entén, E. T.) la mitat..."

Es interessant la claredat amb la que Bargués considerava un "capital" el valor de les vaques per l'ús de les quals el de Veciana li pagava una renda en espècie, exactament igual a com hauria hagut d'arrendar una terra si no podia comprar-la. La paraula és emprada l'any 1704. I de la mateixa anotació es desprèn que el pagès sempre podia comprar a Bargués les vaques i posar fi a la parceria lliurant-li el "capital", un cop transcorregut el període forçós dels dos primers anys. El problema era, com amb la terra, poder fer-ho.

No fa de bon calcular, i sobretot de comparar, a causa de les fortes oscil·lacions anuals dels preus dels cereals;

però com a mera aproximació, si suposem que les dues quarteres eren de blat comú i es vengueren als mercats de primavera a la plaça de Cervera, l'esmerç en vaques fet per Bargués li hauria redituat un interès anual proper al 14%, i superior al 15% si hagués estat blat del bó. (46)

Lògicament aquests processos d'endeutament a causa del bestiar de treball -doncs amb l'anomenada "parceria" allò que realment feia el de Veciana era manllevar o llogar una força de tir que no podia comprar- acabaven tenint relació amb la possessió de la mateixa terra de conreu, si l'empenyorament d'aquesta no els havia ja precedit. (47)

Un pagès com el Jaume Ferran de Montcortès, del qual Jo sep Bargués deia el setembre de 1704 haver "pres una vina... a penora per preu de 82,7 lliures" (això és que havia perdut "a carta de gràcia" la vinya hipotecada amb un préstec per la dita quantitat que no podia retornar), poc podia fer-se amb la suma necessària per adquirir el parell de bous que pel març del següent any havia de menester. En conseqüència, el prestamista Bargués anota en el seu manuscrit que es feu un altre

"...acte de venda a carta de gracia de altre partit sobre dita peca de terra de 17,3 lliures, y dites son per compra un parell de bous, que en tot tinch 100 lliures sobre dita peca de terra."

Té el seu interès la manera de dir-ho: allò que al cap i a la fi comptava eren les cent lliures que tenia "sobre" aquella peça de terra, i no el fet de ser-ne jurídicament el propietari temporal o "a carta de gràcia". (48) En altres paraules, el diner era l'objectiu i la terra, amb l'home, el medi i la garantia d'obtenir-lo. La ficció jurídica que alienava la terra que el pagès seguia treballant en favor del seu prestamista servia, més que res, per assegurar de jure la percepció regular d'una renda sobre els fruits d'aquella terra.

Com més endavant veurem, s'hagués pogut arribar al mateix o semblant resultat venent el de Montcortès a carta de gràcia, no la vinya sinó una part de fruits de la mateixa. Venent la vinya n'esdevenia després, de facto i generalment també de jure, l'arrendatari. Venent la part de fruits mantenia la propietat jurídica de la terra, però pagava igualment la renda. Era la necessitat de diner d'un i el desig de renda de l'altre allò que havia posat en marxa tot el moviment capital-terra-renda (o en el cas alternatiu, directament capital-renda amb garantia hipotecària).

Quan el negoci afectava a pobles sencers també es manifesta en el llibre d'en Bargués la mateixa mentalitat en la recerca d'una renda monetària que refusa, sempre que pot, fer-se càrrec de cap mena de despesa productiva; mentalitat que expressa de fet la lògica d'un primitiu capitalisme mercantil-

usurari un dels trets essencials del qual era precisament desentendre's de la producció, deixant-la en mans dels petits productors i limitant-se a parasitar-la. Per exemple, quan el nostre pagès-negociant fa memòria de les 588,8 lliures deixades a la vila de Prats de Rei l'octubre de 1716, "per compra ovelles", escriu:

"...la ganancia... es de 3 pars dos per dita vila y una per a mi, y ells tenen de fer lo gasto de tot, jo no tinch de pagar cosa sino posa lo capital y cobra dit capital, y si a cosa se te de parti com tinch dit..."

Malauradament les anotacions dels comptes que va anar passant fins a 1720 no permeten calcular la quantitat ingressada per Bargués d'aquest negoci, del que trobem altres exemples semblants en el seu manuscrit. El setembre de 1720 va comprar juntament amb Josep Llobet 146 borrecs, "que tan y te ell com jo, y los te a parceria" o "a miga ganancia", per 298,2 lliures. Dos mesos més tard ambdós socis deixaren el ramat a un tal Manuel Riera de Verdú "al ters, so es de la ganancia per dit Riera 2 parts y per nosaltres 1 part". El 1721 adquirí 116 primals blancs per 257,8 lliures també a mitges amb un soci, i com que aquest cop el mateix soci posava el treball, la tercera part dels beneficis que Bargués es reservava corresponien únicament a la seva meitat del ramat.

13. Creditor de senyors, exactor de pagesos.

Quins camins portaven a aquests negociants-pagesos fins al darrer racó de la comarca per tal d'oferir a comuns i particulars bestretes de diner, gra o bestiar? La recaptació de drets senyorials n'era sens dubte un d'ells.

Seguim el curs d'un exemple concret: el maig de 1700 Bargués deixava al senyor en Francesc de Moixó i Peguera un centenar de lliures, sense que l'anotació del llibre faci més precisions; el juliol de 1702 hi trobem unes terces pagades a "dona Casilda de Noncerat y a son fil don Fran^{co} Moxo", les quals sabem que corresponien als drets de Montcortès mercès a una altra nota del gener de 1703; el febrer de 1704 afegia Bargués que

"...e dexat a don Fran^{co} Moxo 55 lliures...
y tambe li e rendat Mon Cortes y Clariana per
4 any, per preu de 900 lliures..."

Les anotacions de terces pagades als barons de Montcortès per l'arrendament d'aquesta senyoria, i les de Clariana i el Canós, es succeeixen fins a 1709; les quantitats lliurades són sempre inferiors a les que correspondria segons l'import total de l'arrendament, i sovint es paguen per avançat, evidenciant que per mig hi havia les sumes manllevades pel senyor Francesc de Moixó al seu arrendatari-creditor Bargués.

Aquests lligams tan estrets amb creditors plebeus deuriem

ser freqüents quan es tractava dels detentors de petites baronies de la comarca, residents generalment a Cervera mateix. Anotem, en aquest punt, un detall significatiu, al qual ens referirem en extens després: quan per l'agost de 1704 Bargués bestreia al senyor de Moixó 285 lliures a compte de terces de l'arrendament dels drets de Montcortès i el Canós, no disposava pas d'aquesta quantitat a la mà; va manllevar-la a la Comunitat de preveres de Cervera amb un censal que lluf dos anys i mig després. L'entrampament previ amb el seu arrendatari explicaria per què el baró no va adreçar-se directament al crèdit censal eclesiàstic. Un altre exemple d'aquesta dependència podria ser també la quitació d'un censal de 80 lliures sobre la casa dels Moixó que, segons anotació del març de 1724, va fer Bargués aparentment a canvi de no res.

Quan es tractava de senyories més importants, o bé detentades per llinatges de més volada, la via d'accés a l'exacció senyorial eren evidentment les subhastes. Simultani amb l'arrendament dels drets dels Moixó cerverins trobem en el llibre de Bargués el de la baronia de Talavera, que formava part dels estats dels marquesos de Rubí, pel març de 1702:

"...avem arendat Tallavera, jo y Saldoni mon cunat y Fran^{co} Sta. Cana mon cunat y Andreu Sta. Cana de la vila de Sta. Coloma, per preu de 1.150 lliures per cada ani, en 50 lliures de axaus..."

La part més sucosa i important d'aquests arrendaments de drets senyoriais acostumaven a ser els delmes. Pel cas de Ta l a v e r a, per exemple, sabem per l'enquesta de Zamora que el se ny or hi cobrava el delme d'espiga, vi i llegums, (49) la qual cosa ens fa pensar altre cop en l'agiotatge i la relació de preus primaverals amb què comença el llibre de Bargués.

En un altre cas el nostre negociant arrendava explícita^ument només els censos, però llavors la quantitat total era força menor. El gener de 1727 escriu haver pres l'arrendament de "los censos de Montfalco per 3 ans, per 202 lliures per dit 3 ans." Podia tractar-se de Montfalcó Murallat o del Duc, la jurisdicció del qual era del ducat de Cardona, del Montfalcó d'Agramunt o bé del Montfalcó el Gros veí de Veciana. En qual^u sevol cas, tots aquests exemples expliquen què hi feia Bargués a llocs com Montcortès, on li hem vist ~~p~~endre en penyora una vinya; o per Veciana on hi tenia dues vaques a parceria; o bé a la Figuerosa, on li hem vist bestreure gra a canvi de què el comú li signi un debitori.

Per cert que aquestes relacions amb el comú de la Figue^urosa mereixen atenció particular perquè ens posen en contacte amb una forma d'exacció molt semblant a la senyorial, i deri^uvada en canvi d'aquest paper de petita banca rural de caire usurari jugat per les classes rendistes i la mena de negociants pagesos representats aquí pels Bargués.

El juny de 1708, quatre mesos abans de deixar-los blat per sembrar, anotava el nostre negociant:

"...e pres un vinte a carta de gracia dels grans y fruits en lo terme de la Figuerosa per preu de 1.650 lliures..."

Qui treballés terres en el terme del dit poble havia doncs de pagar, a més del delme senyorial, aquesta mena de "re delme" consistent en una vintena part de tots els fruits al creditor del comú. De la mateixa manera que un particular podia vendre a carta de gràcia, és a dir amb dret de retracte o "pacte de retro", una part dels fruits de les seves terres a canvi d'un capital manllevat, tot un poble podia tributar en espècie, durant un determinat període, a qui li bestreia una suma. El cas, força comú com més endavant veurem en parlar de l'Església, es presta a tres consideracions.

La primera és que no sorprèn pas que a continuació els del mateix poble de la Figuerosa haguessin de demanar blat per sembrar al seu creditor-exactor, i fins i tot per consumir. Si es veien incapaços, en les anyades dolentes, de poder assolir la mera reproducció del cicle productiu anual era en bona mida a conseqüència d'haver estat prèviament privats d'una part considerable de la collita, detreta com a delmes senyorials i com a "redelmes" usuraris, més la part venuda de forma forçosa per pagar les prestacions fiscals,

senyorials i censals en metàl·lic.

A més, totes aquestes mossegades succesives escapçaven aquella part de la collita susceptible en principi d'ésser consumida. Però quan els rendiments per unitat sembrada són molt baixos, del 3 ó 4 per 1 per exemple, això vol dir únicament les dues terceres o les tres quartes parts que resten un cop apartada la llavor. D'aquesta manera baixos rendiments per unitat de sembra, que eren generals a la Segarra del set-cents, incrementaven relativament els efectes d'aquelles dentades. (50)

A causa de les oscil·lacions anuals de la producció agrària, dins un marc concret de condicions tècniques i socials, la mossegada inexcusable dels de dalt podia arrabassar en determinats casos, no solament amb la totalitat de l'excedent, sino fins i tot amb la part necessària com a llavor o aliment de la força de treball per reiniciar el següent cicle productiu. Llavors calia demanar gra a qui en tenia, és a dir als qui havien mossegat primer.

La segona consideració és referent a la forma solidària d'engaltzar-se les detracions d'origen senyorial i fiscal amb la de naturalesa creditici-usurària. En efecte, la sotstracció d'una gran part del seu excedent amb delmes, censos, lluïsmes i impostos precipitava als pobles col·lectivament, i als pagesos i menestrals particularment, a mans dels credi

tors que podien, d'aquesta forma, afegir a aquelles formes d'explotar treball d'altri la seva manera mercantil-usuraria de fer-ho. Un exemple ho deixarà més clar: després d'haver pres un vintè als veïns de la Figuerosa en 1708, i haver-los fet signar un debitori per 223,9 lliures poc després, trobem al llibre de Bargués que pel juny de 1722 escriu:

"...e pres porsio de les herbes, pastures (i) abeurades del lloch (i) terme de la Figuerosa, junt amb Antoni Joan de Torà..."

Caracteritza totes aquestes exaccions usuràries el fet de sumar-se a les anteriors, recoltzant-se en elles sense suprimir-les. I el mateix és vàlid no solament en relació amb les detraccions senyorials i fiscals, sino també per a les diferents formes d'especulació mercantil-usurària entre elles. "Prendre" rostolls, pastures i abeuraments als comuns dels pobles combinava prou bé, per exemple, amb els negocis de compra-venda o parceria de bestiar d'engreix.

I, per fi, és també prou notori com aquesta sostracció de rendes, parts de fruits i recursos necessaris per a la reproducció de tota la comunitat rural, derivada de l'aprofitament de l'endeutament estructural de la gran majoria pagesa i menestral, resultava altament homocròmica amb les formes d'exacció senyorial prevalents en el medi en què es desenvolupava. Les pràctiques usuràries més esteses i menys ocultes

no solament no tendien a reemplaçar, tot desplaçant-lo, al règim senyorial, sino que prenieu formes semblants, imitaven els seus colors i les seves paraules contractuals, per tal d'esdevenir una mena d'homotips d'aquell.

Certament, encara hi havia dues diferències importants entre els vells delmes immemorials i els nous "redelmes" o dotzès, catorzès, vintès, etc. "venuts" a un prestamista. Els segons eren per un termini fixat, tot i que si noves necessitats de diner ho exigien bé podien allargar-se indefinidament. Com veurem en parlar de l'Església, aquest cas no era gens in freqüent. D'altra banda, si el poble havia venut la part de fruits o les herbes i pastures a carta de gràcia, l'exacció era en principi redimible també durant el termini prèviament fixat per la venda, retornant el capital manllevat amb aquesta. Però com en el cas anterior, per deslliurar-se d'aquestes exaccions dels negociants els veïns havien primer de solucionar la situació d'endeutament que els havia obligat a cridar-los, i l'acció dels dits negociants tendia precisament a perpetuar llur endeutament.

Per tant, de fet sino de dret el sistema d'exacció usurària tendia a cuallar en una estructura autoperpetuadora simètrica, i de vegades homocròmica, a la del règim senyorial. Recordar que era redimible no suposa traçar una línia divisòria tan radical com sembla. No tenia al darrera, és cert,

tot el pes històric, jurídic i cultural que sancionava aquell règim senyorial i contribuïa a legitimar-lo. Però els mecanismes que feien redimible la detracció creditici-usurària a dreta llei -cancel·lar el deute, en poques paraules- eren del mateix tipus, però de signe contrari, que els que l'havien fet nèixer. J potser valgui la pena recordar aquí que excepcionalment els delmes també eren redimibles: els veïns de Riber i Sedó, per exemple, van aprofitar l'expulsió dels jesuïtes el 1767 per redimir-lo en llurs termes. Tot i que els de Sedó van haver de fer constar en l'enquesta de Zamora de 1790 que seguien pagant "la 31 parte de granos y frutos à T. Masot de l'iralcamp à quien la tienen vendida con pacto de retro por haverlos entregado la partida que necesitaban para la redención del Diesmo..." I ja sabem que a Riber els Alió, i els Solsona després, s'enduien un onzè dels grans, vi i filanes de tots els veïns, i s'havien quedat amb les herbes i rosgolls, pastures, abeurades i fens de la comunitat. Prova d'aquella homocromia n'és precisament la cura amb què hom ha de llegir els inventaris dels béns d'aquestes famílies per poder distingir quan el cobrament d'una part de fruits era conseqüència d'una bestreta de gra o diner al poble, o per establiments emfitèutics de terra fets en data tardana i dels quals en constituïen una part del cànon.

14. Pagar terres amb diners i diners amb terres.

Els exemples precedents indiquen que la naturalesa usurària de l'exacció a què donava lloc el sistema de crèdit que anomeno 'censalista', molt més clarament que en la lletra de les escriptures notariales dels censals, apareix quan interveⁿien deutoris i, sobretot, alienacions a carta de gràcia de fruits o béns immobles que, derivades de situacions d'entram^pament anteriors, de vegades podien arribar a afectar a comuni^tats rurals senceres amb llurs recursos col·lectius. Per què, doncs, anomenar-lo sistema censalista? Per què no restringir l'ús de l'adjectiu 'usurari' a deutoris, vendes a carta de gràcia i, potser, als violaris, desllindant clarament aquests casos extrems d'un innocent contracte que redituava un mòdic interès del 5 o el 3 per cent, lliure de tota sospita?

S'esdevé però que, a desgrat de resultar més transparents a l'hora de deixar entreveure el seu paper parasitador dels petits productors, aquells contractes eren també "extrems" pel fet de funcionar com a avèndix o perllongació d'una teranyina construïda bàsicament a base de censals. Les alienacions a carta de gràcia actuaven moltes vegades de mecanisme reactiva^litzador d'una renda censal endarrerida i, de retruc, d'amena^çadores xurriaques per impel·lir als censataris a pagar les pensions amb regularitat. Signar primer un deutor i després un censal pel preu reconegut com a deute amb la signatura del

primer podia servir per amagar legalment el cobrament d'inte_uressos més alts dels oficialment reconeguts en el segon contracte. I si els violaris admetien en unes escriptures perfectament legals la percepció pel prestamista d'uns interessos que gairebé multiplicaven per tres el màxim estipulat per als censals (i després de la rebaixa del cànon d'aquests el 1750 el multiplicaven per cinc), era per compensar que la renda a què donaven origen s'extingia, a diferència de la d'aquells, amb una o dues vides.

Semblaria a primer cop d'ull que aquests tres instruments haurien d'haver estat considerats més lucratiu i, per tant, preferits pels prestamistes a l'hora d'esmerçar capitals. I tanmateix, tot el material empíric utilitzat en aquest treball ha mostrat inequívocament que era en els censals on descansava la major part de l'estalvi que les classes benestants de Cerve_ura i la Segarra esmerçaven per la via creditícia abans de les desamortitzacions, restant-los subordinada la utilització d'aquells altres contractes.

La gran quantitat d'operacions amb censals que aparèixen en el llibre d'en Bergués són precisament una mostra d'això. No podríem entendre de cap manera la profusió amb què el nostre negociant col·locava i treia diners en censals, ensems que no deixava pas d'aprofitar d'altres possibilitats més profitoses a curt termini, si, aplicant criteris d'esmerç anacrò

tics, contraposem ambdues alternatives i haguessim de concloure que el comportament de Bargués era econòmicament irracional.

Resseguim primer un dels fils de la teranyina de deutes teixida pel negociant cerverí, per tal d'observar amb major nitidesa com uns i altres instruments eren de fet trossos de la trama d'una mateixa seqüència. L'abril de 1699 venia una vinya a Andreu Mercé, habitant de Cervera que el cadastre de 1744 considerarà parels i li atribuirà la propietat de 13,7 jornals (unes 6 has.), dues mules, una casa de 337 lliures i un patrimoni total de 937,5 lliures. El preu eren 120 lliures, de les que un tal Francesc Pla n'avançà cinquanta (potser creant Mercé un censal a favor seu, o bé cancel·lant un deute anterior d'aquest Pla amb el parels Mercé). Per les 70 lliures restants, deia Bargués,

"...a de para dit Merce 3,5 lliures cada ani de nencio..."

El llibre registra tot seguit el pagament d'aquesta pensió de censal -3,5 lliures són el 5% d'un capital de setanta-fins a 1703, produint-se després una interrupció a continuació de la qual trobem, el febrer de 1705, l'anotació següent:

"...me a dit cobras dita vinya..."

Si hem de prendre al peu de la lletra la nota -i després no s'hi diu res més de l'assumpte- Andreu Mercé hauria pagat

les setanta lliures amb una parcel·la de terra que en el mateix moment de contraure aquell deute en valia cent vint, a desgrat d'haver pagat el cànon fixat durant quatre dels sis anys transcorreguts. Fent recompte de les faves (i prescindint dels canvis en els preus en general i dels de la terra en particular) resulta que d'un esmerç de 70 lliures Bargués n'hauria tret 134 al cap de sis anys, la qual cosa representa un guany del 91,4% sobre aquella inversió inicial, i un 15,2% anual.

Un altre deute coetani entre els mateixos censatari i creditor ens ajuda a comprendre per què Andreu Mercé va haver de dir a Bargués que es quedés amb la vinya. El gener de 1703, any en què va deixar de pagar la pensió de censal -recordem que tot això transcorria al principi de la guerra de Successió-, Bargués anotava en el llibre que havia comprat al mateix Mercé un altre censal "que li feige Ramon Sicat espardene per un tros de terra i a venuda", de 27 lliures. Dit altrament, que li havia deixat unes altres 27 lliures a canvi d'una pensió de censal que Mercé cobrava d'un espardenyner en haver-li venut, al seu torn, un bocí de terra. Com que no podia, per norma del contracte censal, obligar a l'espardenyner a retornar-li el capital mentre li pagués regularment la pensió, i trobant-se com sabem insolvent, va vendre el censal al seu prestamista. El peix gros censalista es cruspia el petit.

Reprenquem ara el nou fil amb què hem topat tot resseguint la teranyina censal d'en Bargués. L'espardenyer Sicart va anar pagant la pensió de 1,35 lliures regularment fins a 1709, en què deixà de fer-ho. A continuació d'un buit de sis anys, l'octubre de 1715, Bargués escriu:

"...me an renirciat una vinya te dit nom per fer la espicial obligació..."

Saldo probable d'una guerra que just acabava de finir, la vinya havia ja estat venuda altre cop, un mes abans de ser escrita la darrera anotació. El comprador havia estat un pastor de Cervera, Francesc Cones,

"...per preu de 60 lliures, les 30 comptans y les 30 a sencal, que son 1,5 lliures cada ani..."

Mirem ara enrera el fil descabdellat: prendre la penyora al censatari insolvent havia servit per augmentar una pensió de 1,35 fins a 1,5 lliures i embutxacar-se, de pas, trenta lliures, quantitat superior al capital de vint-i-set que gravava la vinya en qüestió. D'un esmerç de 27 lliures n'havien brollat al cap de dotze anys 69,45, amb un guany total del 157,2%, o d'un 13,1% a l'any si -malgrat les interrupcions- el repartim alíquotament en tot el període. Detretes les 2,1 lliures de les pensions impagades pel primer censatari, en restaven 21,9 "lliures" per a noves operacions, a més d'haver crescut el censal primitiu de 27 a 30 lliures.

A menys que considerem part de l'ordre natural de les coses que dels capitals hi surtin guanys com mores dels esbarzers, hauriem de preguntar-nos d'on i com sortien aquests benefícis; i aquesta pregunta és probablement més important que haver posat de manifest com, en les seqüències censal-terracensal, la taxa legal del cànon escrit en els contractes notarials era habitualment ultrapassada.

Aquests exemples es presten també a un parell de conta ris addicionals. El primer és que Bargués no va prendre's la molèstia de precisar en els recordatoris que es feia a ell mateix els mecanismes legals concrets amb els quals donava la terra a canvi de censals o els hi prenia quan no pagaven la pensió: vendes a carta de gràcia? Amicals vendes perpètuas? Simplement, la consignació del bé "especialment obligat" en l'escriptura censal? La capacitat de maniobrar amb les lleis ho era estat diferent en cada cas. Però, segons que es desprèn del manuscrit, tant era. Més enllà del dret sempre hi ha el fet, i no sembla haver tingut el nostre censalista massa dificultats en empènyer la roda diner-terra-diner. I, al cap i a la fi, allò que importava era que del diner seguis brollant la renda.

La segona ja s'ha avançat: hom tirava mà de penyores quan volia (o quan l'endarreriment dels censataris permetia) revaloritzar la renda censal. La propietat de la terra servia

de caixa forta que garantia els mateixos capitals que la gravaven a plaç indefinit mentre detreien dels seus fruits una renda regular. És particularment pertinent d'observar aquest fenomen en una zona on predominava ja en el segle XVIII un règim de petita propietat, molt repartida i quasi-absoluta, llevat dels restes de reconeixement d'un domini senyorial directe.

A diferència dels Nuix, els Bargués no van poder sostraure com a mínim una part dels seus censals a la doble recanació del cadastre i manifest de 1744. En el llistat cadastral hi figuren al seu nom set censals per un valor total de 444 lliures, la qual cosa els va representar afegir a la seva contribució fiscal la mòdica quantitat de tretze sous i mig a l'any.

Donades les característiques del llibre de Josep Bargués es impossible de saber amb exactitud quin era el seu capital censal en un moment determinat, però en relació a la llista que després va ser inclosa en el cadastre pot donar una idea que un dels censals creats pel pare-negociant, el que li feia el veí de Torà Ramón Tonijuan, valia ell tot sol quatre-centes lliures, això és gairebé la suma d'aquella llista. Una altra relació que apareix inserida entre els fulls del manuscrit, sense data, passa llista dels "sensals fan a Ramon Bargues Pages", el mateix que trobem com a titular del patrimoni de la

casa en el manifest de 1744: hi ha nou censals que sumen 500 lliures, i el més interessant és que únicament uns quants coincideixen amb els de la llista coetània del cadastre.

D'altra banda, Bargués va crear entre 1703 i 1708 un total de deu violaris que sumaven 527,5 lliures de capital. Amb un interès anual fixat entre un 14,47 i un 14,29%, suposaven unes 75,5 lliures de pensió anual. A diferència dels censals, Bargués va anotar amb molt de detall el nombre de dobles d'or i argent que entregava, fent constar de vegades que la quitació hauria de ser feta també en dobles. A més exigia fermances, i no de qualsevol: entre els avaladors hi trobem noms com els de mossèn Simó Corts, la senyora Francesca Guiu i Janer, don Gaspar Mir, dona Rafaela de Montaner, els doctors Magí de Casanoves i Antoni Ganyet, etc. En el contret per la senyora Magina Soler hi va fer constar la "especial obligació de un mas te a la partida de la franchesa", en lloc d'exigir-li fidors. El termini eren sempre dues vides, generalment amb la fórmula "ell i el fill" referida a qui havia manllevat el capital i restava obligat a satisfer la pensió de per vida, si no el retornava; en un cas, però, les vides són la del propi Bargués i la del seu fill Tonàs, i en un altre les del dit Tomàs i un espartenyer anomenat Josep Font. També, i a diferència dels censals, va haver-hi quitacions totals o parcials de cinc dels esmentats violaris entre 1704 i 1717, o com a mínim

es van fer constar.

Els violaris semblen, però, haver estat un capítol apart en el conjunt de negocis de Josep Bargués -de fet aparèixen tots junts en unes poques pàgines, i no podem relacionar-los amb altres operacions anteriors o posteriors-, destinats, pot ser, a servir com una mena de fons d'assegurança. També els censals podien servir per a coses semblants. Per exemple, cinc censals servirien a Bargués per satisfer el dot de 203 lliures a una tal Maria Angela Dalmau i Bargués l'octubre de 1718. (51) En un altre cas, el censal la pensió del qual pagava Felip Domingo des del 1651 servia pel manteniment de l'ermita de Sant Ermengol, que posseïen els Bargués a les afores de Cervera; (52) l'any 1699 aquest censatari va pagar, per cert, dues pensions amb verena, malgrat estar teòricament prohibit. Però era més corrent que, com a mínim en els tràfecs que mostra el manuscrit del nostre negociant, els censals es relacionessin amb compra-ventes de terres, horts i cases.

El mateix any 1699 anotava, per exemple, el "cencal fa Simo Alcove, per un ort en lo care de la vall... lo vené mon avy...", de 1,25 lliures de pensió. En 1704 escriu haver venut "un ort en lo care de la val... a Blasi Pere Joan per preu de 70 lliures a cencal... que son 3,5 lliures". Ignorem si es tractava del mateix, que hauria perdut aquell Simó Alcover, o d'un altre; l'expressió "vende a censal" denota en qual

sevol cas força bé la manera d'utilitzar-se el contracte.

També la venda de tres jornals i mig d'erm, part de la vinya propera a l'ermita de Sant Ermengol, va fer-se l'any 1739 a censal i, quan el comprador Josep Sisquer va afegir a la compra uns quants jornals més l'any 1744, simplement es va augmentar el preu del censal que gravava dita parcel·la. Tots aquests exemples, dels que també en són plens els fulls dels llibres de comptes de cases nobles o de la mateixa Església parroquial, indiquen que generalment només els rics podien pagar al comptat, o en pocs terminis, l'import de peces de terra, cases, o qualsevol altre despesa que exigís sumes grans de diner. Tots els altres havien de carregar-se de censals que gravaven uns béns dels quals n'eren jurídicament els propietaris però dels quals no podien fruir sense pagar primer la renda corresponent.

I aquesta moneda tenia, com totes, dues cares. Romandre els uns condemnats per endeutament cronic a detreure del producte de llurs béns una renda regular era precisament allò que permetia als altres, els perceptors d'una bona colla d'aquestes rendes, la seva excepcional liquiditat amb la qual podien operar. Tenir capitals col·locats sobre els béns dels altres, i anar cobrant-ne la renda del treball dels mateixos, podria ser descrit, sota el punt de vista del censalista, mutatis mutandis, com una situació anàloga a la de tenir tot un

seguit de llibretes d'estalvi.

Però es tractaria llavors de llibretes d'estalvi a un plaç indefinit, tret aquest que per ell sol desaconsella la imatge mental del sistema censalista com a primitiva caixa d'estalvis rural -consideració a la que en referiré en altres parts d'aquest treball- en impedir a l'impositor retirar els diners del compte, obligant al censatari a lluir en un determinat termini, a menys que aquest deixés de pagar interessos.

Això limitava, evidentment, la capacitat dels censalistes d'alliberar ràpidament una part important dels capitals que tenien esmerçats en censals i col·locar-los en un altre lloc. De fet, com veurem, hi havia fissures notables en el teòric dret de redempció facultativa dels censataris sobretot quan intervenien vendes a carta de gràcia. (53) I el censalista tenia al seu abast una altra solució, la de vendre alguns dels seus títols censals.

De la primera possibilitat n'haurien però caudat principalment els censalistes més grossos, i no és en les combinacions més embolicades de censals amb alienacions a carta de gràcia. La venda d'escriptures censals sembla haver estat contemplada com un recurs extrem, al qual es precipitaven no més els qui patien sobtades dificultats d'insolvència. En el llibre d'en Parqués hi trobem repetits casos de compra de censals, o de quitacions dels que un altre individu feia per

passar a ser-ne el perceptor, contra un de sol de venda, i que tenia un significat especial al que ens referirem després.

Per al sector de les classes benestants més donat a comportaments plàcidament rendistes, que sovint podien completar llurs ingressos amb els provinents de l'exercici d'activitats professionals com l'advocacia i el notariat, o de l'ocupació de determinats càrrecs, aquesta relativa immobilitat dels capitals censals no deuria representar un inconvenient excessivament greu. En canvi, del cantó més plebeu dels negociants que depenien del diner comptant per introduir-se amb èxit en els intersticis del món agrari i menestral sotmès al règim senyorial, aquesta trava havia de provocar certs escanyaments, puntuals però reiterats en el temps.

Hem vist abans com per bestreure una suma al senyor en Francesc de Moixó, a compte d'arrondaments de drets senyoriaus, el nostre pagès-negociant va haver de manllevar-la primer a l'Església parroquial de Cervera. Una altra circumstància que podia obligar a gent com Josep Bergués a manllevar de cop quantitats importants de diner era la compra de cases i terres, però per motius una mica diferents a les vendes que ells mateixos feien "a censal". Les cases que compraven amb intenció de residir-hi acostumaven a exigir desemborsaments considerables en escollir immobles de molt valor, situats en llocs preeminents de la ciutat, signe visible de llur condició

econòmica benestant i del seu status social privilegiat. Les adquisicions de terres que feien aquests compradors eren, com ja sabem, molt selectives, cercant generalment sorts de regadiu o parcel·les de molt bona qualitat i ben situades les quals, pels mateixos motius, eren cares.

Una repassada final de les compres de sorts, cases i vinyes en el llibre de Josep Bargués servirà per il·lustrar-ho, i per posar-nos en contacte amb un tret clau del funcionament de la teranyina censalista a Cervera i a la Segarra: l'existència d'un epicentre que, tot estenent els seus braços censals en un radi molt superior al que podia abastar cap dels censalistes privats de la ciutat, actuava a la vegada com a creditor d'aquests quan es veien momentàniament escanyats, sense patir per això del mateix mal de poca liquiditat.

15. La sort de tenir parents preveres.

L'any 1700 Josep Bargués va comprar la casa del carrer Major que ambicionava, i en la que va tenir la satisfacció de veure morir al seu pare, (54) que havia estat del doctor Francesc Montaner, canonge de la Seu d'Urgell. El preu foren 440 lliures -en 1711 el manifest va estimar-la en 560- i la forma de pagar-la va consistir en la creació d'un censal "a quita de 110 lliures cada vegada". De fet va lluir-lo només amb dos pagaments de 200 i 240 lliures entregades respectivament

el 1709 i 1728. Mentre tota la família es mudava al carrer Major l'hereu venia la casa que habien habitat fins llavors per 400 lliures, cent cinquanta comptants i les 250 restants a censal.

Entre tant, el setembre de 1702 va comprar "un bocí de terra... de 8 porchas al rech de St^a Madallena estimada per dos experts per 110 lliures", quantitat que no diu en el llibre que hagués de manllevar, malgrat que en un altre racó hi trobem l'anotació de què, el febrer de 1703, quitava "un censal al Dr Fran^{co} Nux de 120 lliures". Com bé sabem Francesc Nuix era llavors domer de l'Església parroquial de Cervera. Pel maig de 1705 llua un altre censal "al S^r recto de la siutat de Cervera de preu quaranta lliures".

L'any 1706 va afegir a aquell bocí quatre jornals i dues porques més "de tera camp ab algunes tires al rech de Madallena", que havien estat del mateix any, per 612,5 lliures. Aquest cop és segur que no disposava de la suma sencera donat que va vendre el censal de 250 lliures que li feia el comprador de l'anterior casa dels Bargués:

"...lo sobre dit censal e venut a la Rnt co
monitat de Cervera, vui als 7 febre de 1706,
los dines an servit per compra unes sorts que
tinc conrades... (nel) preu de 612,5 lliures
..."

El crèdit eclesiàstic li havia completat la quantitat

que havia de menester i de la que no podia disposar enterament a partir dels seus propis recursos. En el futur, però, en lloc de repetir aquest expedient que suposava perdre un capital censal i un censatari, va optar per cobrir els forats de manca de liquiditat carregant-se amb censals que després quitava a curt termini (en relació, és clar, a la molt llarga durada que acostunaven a tenir aquests encarregaments entre els censataris nobres).

Per l'abril de 1709 va embrancar-se novament en l'adquisició d'una vinya subastada, "ab un nas espallat, de tenguda de 8 gornals... per preu de 670,8 lliures". Amb diferents pagaments d'abril i juny del mateix any, de febrer de 1710 i maig de 1715 va satisfer la totalitat d'aquella suma. Però en un de les anotacions d'aquests lliuraments hi trobem constància de què el desembre de 1711 Parcués havia "quitat lo censal de la Rt comonitat de 13°,3 lliures que no avia encarregat del nas comri...(en) 1700". Un comriés el clero secular cerverí li havia fet de creditor.

El 1714 ja diu directament que ha comprat una vinya tocant a la del nas "per preu de 60 lliures, so es les 50 un censal a la obra de la Iglesia y les restans deu lliures per 4 pensions". Per cert que aquesta darrera menció del concepte de "pensió" aplicat a un pagament repartit en quatre entregues diferides és una mostra de l'omnipresència dels censals

en les transaccions corrents a la Cervera de principis del set-cents. Aquest censal amb l'obra de l'Església parroquial va quitar-lo en 1729 dipositant el preu corresponent en l'arxiu de la Comunitat de preveres.

A la vegada adquiria, el mateix 1714, "un ort de ... una porcha y miga... a les adoberies per preu de 81,4 lliures", i el dia després de feta l'acta de venda ens diu que "los prios de St. Nicolau" havien signat àpoca de l'entrega de 41,4 lliures, les quals, afegides a les quaranta posades per Barcués, cobrien tot el preu. Aquesta confraria de Sant Nicolau la composaven exclusivament, com després veurem, una part dels preveres de Cervera.

L'estiu de 1724 va començar una altra "sort de ... 1 jornal y 4 porches, preu 210 lliures, ... al rech de St. Donat, prop d'una que jo ni tinch". Per les mateixes dates havia quitat a l'Església parroquial un censal de 250 lliures que gravava una heretat que la família tenia a Montfalcó. Un cop alliberades les dues-centes cinquanta lliures de la hipoteca sobre aquesta heretat, el mateix dia i acta va crear un "altre censal a dita ^t comunitat... ab especial obligació la casa estich en lo care mayco", pel mateix preu l'altre. En definitiva, la llució no va ser tal sino purament un traspàs de la consignació hipotecària d'una parcel·la en situació compromesa, i per la que Josep Barcués no tenia el menor interès, e

la seva casa del carrer major. Objectiu d'aquesta operació seria probablement evitar que la Comunitat de preveres de Cervera, que era la seva creditora habitual, estigués entre els altres censalistes de Montfalcó als quals defraudava, (55) i que van acabar iniciant un procés d'execució de l'heretat.

El detall es significatiu, d'un cantó, de la cura que Bargués tenia de les seves relacions privilegiades amb els preveres cerverins; i, a la vegada, també de la generositat del tracte que rebia per part del clero secular de la ciutat, que no va posar cap pega al dit canvi de consignació del censal (i, de fet, aquest és l'únic creat per Bargués amb l'Església parroquial en el qual menciona una "especial obligació") D'altra banda és una il·lustració més de la preferència general d'aquestes capes socials per l'adquisició de sorts de regadiu o de secà de molt bona qualitat, o poder ser al costat de les que ja posseïen. A Josep Bargués no li venia bé d'enterrar 250 lliures en l'heretat empenyorada de Montfalcó precisament perquè les havia de necessitar per la compra de la sort al rec de Sant Donat.

En definitiva: allò que mai no veiem fer al nostre pagès-negociant és convertir-se en censatari de qui li venia les sorts, vinyes o cases, tot al contrari de quan era ell el venedor i els seus compradors esdevenien sistemàticament els seus censataris. Si per tapar un forat en un moment determi

nat li calia manllevar temporalment una suma, sempre va recórrer al clero cerverí. No hi ha en tot el seu llibre de memòries mercantils un sol censalista de Josep Bargués altre que l'Església. (56) Aquest sembla haver estat un tret força comú a tot el sector censalista benestant de la ciutat. Quan l'oncle mossèn Francesc Nuix va haver de manllevar sis-centes de les mil lliures de la dot de la neboda, va prendre-les "a for de censal a la Iglesia de Preberes (sic) de la present ciutat". I, no cal dir-ho tractant-se del domer Nuix, la Comunitat eclesiàstica va dispensar-li també un tracte de favor:

"...per haver fet la galanteria los Srs. notaris de la Igle., sols se ha gastat en lo pagar sellat per fer lo acte de dit censal 15,7 sous..."

Fins i tot en els patrimonis de cases residents a d'altres indrets de la comarca, com el de la casa Alió de Riber inventariat en 1742, (57) hi trobem a l'Església de Cervera -i al clero parroquial -olt en particular- com a principals censalistes creditors.

Tornem, però, al nostre pacès-negociant Bargués i preguntem-nos per les seves vies d'accés privilegiat al crèdit censal eclesiàstic de Cervera. La resposta és prou senzilla. D'una banda un personatge que en el manuscrit apareix amb el nom de "pare Fran^{co} Mora", que seirebé segur era cunyat seu. (58) La segona i més important era evidentment el seu germà

mossèn Joan Bargués.

La primera anotació del llibre, després de la llista de preus dels cereals i de l'índex, fou precisament deguda a haver cantat missa dit prevere. Els afers mercantils de mossèn Joan, com a mínim aquells que afectaven al patrimoni familiar en sentit ample, eren puntualment registrats per l'hereu. La compra d'una casa en 1717 i la seva venda posterior l'any 1726. Els beneficis que anava prenent o permutant. De vegades el mossèn es prestava també a donar un cop de mà, per exemple per tractar d'escapolir del fisc algun bé de la casa, com quan Josep Bargués va comprar en 1724 la sort al rec de Sant Donat:

"...e conprat una sort... encara que lo acte ses fet en non de R^t don Joan Bargués mon ger^{na}..."

I, per fi, quan va morir el mossèn en 1739 la parcel·la de quinze jornals que era seva va tornar, com manava el testament, altre cop al tronc patrimonial de la casa. ¿No podriem considerar aquest cicle, l'esmerç d'una part dels béns immobles i els capitals líquids dels Bargués en col·locar un brot en l'aparell eclesiàstic, una estratègia destinada, entre d'altres finalitats, a disposar d'un fàcil accés al crèdit eclesiàstic? Recordem que, d'alguna manera, el cicle podia tornar-se a reiniciar amb la carrera eclesiàstica del Josep Bargués, fill de la tercera muller del nostre negociant, el rastre del

qual perdem en 1736 a la rectoria de Cardona.

Sabem d'una tercera porta d'entrada del nostre Bargués al llindar de la Comunitat de preveres cerverina, auxiliar probablement de les altres dues, però la reservo per al proper capítol sobre, precisament, l'aparell eclesiàstic de Cervera.

L'ESGLÉSIA, EL CREDIT I LA USURA A CERVERA EN EL SEGLE XVIII

1. L'Església parroquial de Cervera i la seva Comunitat.
2. Qui eren els beneficiats?.
3. Els béns de l'Església parroquial.
4. L'Església parroquial com a censalista.
5. L'abast de la teranyina.
6. Qui eren els endeutats amb l'Església?.
7. Orígens de les pensions cobrades.
8. L'Església parroquial i la seva ciutat.
9. Els ordes religiosos.
10. Reconsideració final: el paper socio-econòmic de l'Església en la xarxa censalista.

1. L'Església parroquial de Cervera i la seva Comunitat

La Casa de la Paeria o de la Ciutat de Cervera ha ocupat, com a mínim des del segle XV (1), el mateix lloc en què es troba l'Ajuntament construït en els segles XVII i XVIII. És un emplaçament curiós: tot i ocupar un espai preferent de la plaça Major, la seva inserció en el monumental edifici de l'església gòtica de Santa Maria el converteix en una mena d'annex o rebotiga d'aquell. En paraules d'Agustí Duran i Sanpere,

"L'església de Santa Maria té la grandiositat d'una catedral, i la Casa de la Ciutat, que li és veïna, pren l'aspecte d'un palau desplaçat, el qual, en presidir la gran plaça on s'eleva, es troba una mica encongit."
(2)

No solament el tamany relatiu dels dos edificis, sinó el seu mutu engalzament amb la presó i la Taula de canvi, són plenes de significat històric. Donen testimoni arquitectònic dels principals centres de poder de la ciutat.

Andreu de Massot ens informa, en les seves Notícies de Cervera adreçades a Francisco de Zamora el 1789, que la pèrdua de documents l'impossibilitava saber la data i condicions exactes de la construcció de l'església parroquial de Santa Maria. (3) Mancant-li aquesta informació, opta per

una aproximació sociològica indirecta: analitzar els escuts esculpits a les voltes i capelles de la pròpia església.

Això li permet suposar que,

"Aunque la Ciudad, cuyas armas están en medio de la bóveda de su presbiterio y otras partes de ella, o sus moradores, debieron costear su fabricación, parece que algunas de las columnas y capillas de ella las debieron costear varios particulares de distinción, porque están en ellas esculpidas las armas de su familia..."; "las cuales familias, las mas tienen también allí su sepultura o el panteón del bienechor." (4)

Ja en la mateixa construcció, l'arqueologia dóna fe dels estrets lligams entre l'Església i el poder. La mort, que no iguala cap de les desigualtats de la vida, serveix a Masot de fil conductor per repassar la presència dels diferents grups socials a l'edifici eclesiàstic:

"Así en el plano de ella como dentro de sus capillas hay muchas sepulturas, de las cuales la principal es de la Comunidad Eclesiástica, otras son de Cofradías y gremios, y las restantes de particulares.

(...) El cementerio está contiguo a la misma Iglesia (en una como plazuela cerrada de paredes que tiene a la parte del medio día), es antiguo y consiste en dos grandes sepulturas propias de la fábrica de la Iglesia, que son como sepulturas comunes y sirven para en

terrar todos los que no la tienen propia, ni corresponde enterrarlos en alguna de gremio o cofradía, que no son muchos, y los que se entierran en ellas pagan un tanto, a saber dos sueldos de ardites los párvulos y cuatro los demás, para la fábrica de la Iglesia. A más de estas dos hay otra propia de la cofradía de San Nicolás obispo en la cual se entierran todos los que no tienen sepultura propia, o de gremio o cofradía, y son enterrados con entierro que llaman de cofrade. Tiene también en este cementerio, la fábrica de la Iglesia, dos grandes oseros o osarios, que sirven para recoger los huesos que se sacan de las sepulturas cuando alguna de ellas está llena." (5)

Més que en la mort, era a l'ossera on pròpiament s'acabava igualant als qui havien viscut una societat desigual.

Hem vist que l'ocupació de sepulcres era plena de significats. ¿Quí i com gaudia, però, dels beneficis de la Comunitat de Preveres que administrava la complexa institució capaç d'aplegar, en estudiada disposició a l'entorn dels seus murs, les despulles de tots els grups socials?.

Segons una sentència arbitral dels jutges nomenats per la Santa Seu el 1260 que va dirimir el dret de patronatge entre el Monestir de Ripoll i el Bisbat de Vic -al qual pertanyia llavors Cervera-, Massot creia que originàriament el dit dret el detentava l'Abat de Ripoll. El plet deuria con

tinuar i sembla que el 1406, sempre segons l'il·lustrat cer
verí, se signà una concòrdia entre les mateixes parts que va
 traslladar al Bisbe de Vic el dret de presentar la Rectoria.
 Al llibre de baptismes iniciat el 1475 el Rector era ja un
 prevere secular. Però el dret d'escollir candidats als beneficis
 de Doma, Sagristia i Sant Salvador deuria romandre en
 mans de l'Abat de Ripoll fins l'any 1774 en què aquest monestir
 va cedir-lo al Bisbat de Solsona, diòcesi a la que havia
 estat traspassada Cervera.

"Desde antiquisimos tiempos", diu Massot, existien per
 separat la Comunitat de Preveres i la Confraria de Sant Nicolau
 dels preveres de Cervera. L'any 1768 la Comunitat es
 composava del Rector, quatre Domers, el Sagristà, Cabiscol i
 Sots-cabiscol, Organista, i altres beneficis fins arribar a
 quaranta, ja que

"...aunque los beneficios de residencia fundados
 en la dicha Parroquia eran noventa y
 cinco, y todos ellos daban derecho para la
 admisión al coro, y comunidad..., no todos
 entraban luego al goce de las distribuciones,
 si (no) que todos, a excepción del Rector,
 Domeros, Sacristán y Organista, debían
 esperar que les tocase turno, porque en virtud
 de cierta anterior disposición, el número
 de los comunitarios estaba reducido a cuarenta."
 (6)

Massot diu ignorar quan i com van fundar-se la Comunitat

i els seus beneficis, però anota que bona part dels dits beneficis eren de patronat laic. (7)

La Confraria de Sant Nicolau, que segons el mateix autor va fundar-se el 1319, era "propia, o privativamente,... para los hijos de Cervera", i

"...en cuanto al número de cofrades y otras particularidades, hubo en los siglos antecedentes algunas variaciones, y en dicho año de 1768 estaba aquél reducido a treinta y tres, y debían ser estos, a excepción del Rector, Domeros, Sacristán y Organista, naturales de la ciudad de Cervera y obtener algunos de los beneficios de residencia sobreinsinuados (subratllat meu, E.T.)." (8)

Fins a 1768 els dos cossos es regien per normes separades i gaudien de rendes pròpies i diferents. Per administrar-les s'escollien cada dos anys dos preveres, "los cuales, los de la Comunidad se nombraban oficiales y los de la Cofradía Priorres." Amb la reforma feta pel Bisbe de Solsona aquell any, va procedir-se a una reorganització que reduïa beneficis i pretenia fusionar els dos cossos,

"...para que no hubiesse en dicha Iglesia parroquial mas que un cuerpo, que se llamase Comunidad, de la que fuesen miembros el Rector, los Domeros, el Sacristán, el Organista, el Chantre, diez y siete beneficiados, ocho originarios, y dos pasioneros..." (9)

Les quatre Domes es reduïren a dues, al benefici de Sagristia va unir-se un altre, al d'Organista dos, a la Cabiscolia la Sots-cabiscolia, i els vuitanta-cinc beneficis restants van unir-se de cinc en cinc, fins a disset. A més, es crearen vuit noves plaçes per a fills de Cervera, i dues per a passioners, fent el total de trenta-tres preveres.

Si bé aquesta reducció i major dotació individual dels beneficis va portar-se a terme, la resistència de la Confraria de Sant Nicolau a desaparèixer va impedir la fusió de les rendes i de llur administració fins a una data força més tardana. Aquesta resistència és prou significativa, tractant-se d'un important instrument de control de l'aparell eclesiàstic pels sectors poderosos de la ciutat, i coherent amb la gelosia mostrada sempre pels confreres de Sant Nicolau en ocupar un lloc preeminent en relació a les altres confraries de la ciutat. (10)

2. Quí eren els beneficiats?

Al cadastre-manifest de 1744 apareixen vint-i-set preveres de Cervera, els béns dels quals són considerats separatament dels que eren propietat de beneficis o altres fundacions, o de la Comunitat de preveres com a tal. Segons el que hem transcrit d'en Andreu de Massot, vint-i-set beneficiats eren només una part dels més de quaranta preveres que

<u>preveres</u>	<u>terra</u> <u>(jornals)</u>	<u>%</u> <u>requadiu</u>	<u>valor</u> <u>terres</u> <u>(lliures)</u>	<u>valor</u> <u>cases</u> <u>(lliures)</u>	<u>valor</u> <u>censals</u> <u>(lliures)</u>	<u>RT</u> <u>(lliures)</u>
Josep Alsina	1,6	30,8	295,0	-	-	295,0
Isidre Alsina	3,1	-	130,0	-	-	130,0
Francesc Bernades	4,1	-	177,5	-	-	177,5
Pere Jaume Botines	11,5	-	760,6	-	-	760,6
Francesc Cirera	-	-	-	240,0	-	240,0
Nicolau Domingo	3,1	-	141,9	220,0	-	361,9
Baptista Garcia	13,9	-	740,0	-	-	740,0
Josep Janer	21,0	4,1	1.097,5	-	-	1.097,5
Francesc Nuix	10,3	32,7	1.693,7	240,0	-	1.933,7
Magí Palmerola	3,3	1,9	126,2	480,0	-	606,2
Francesc Pellissó	6,6	-	375,0	560,0	-70,0	865,0
Magí Perelló	9,8	3,8	563,8	240,0	-191,8	612,0
Nicolau Porta	0,2	100,0	71,2	300,0	-	371,2
Josep Prats	11,0	-	361,2	560,0	-	921,2
Josep Puig	0,1	100,0	15,0	-	-	15,0
Antoni Ramon	17,2	-	648,8	-	-	648,8
Rafael Renyer	21,4	4,7	1.180,0	-	-	1.180,0
Jaume Serra	-	-	-	-	2.939,3	2.939,3
Josep Roca	4,7	3,4	563,8	-	-500,0	63,8
Magí Segarra	17,1	5,9	1.078,7	-	-	1.078,7
Ramon Teixidor	7,6	13,2	787,5	-	-	787,5
Ignasi Torner	5,1	-	222,5	360,0	-	582,5
? Torranova	6,6	-	356,2	-	-	356,2
Antoni Torruella	-	-	-	360,0	-	360,0
Francesc Trilla	4,7	0,7	177,5	600,0	-	777,5
Josep Trilla	1,7	55,7	483,8	-	-	483,8
Bonaventura Valls	14,3	49,1	3.160,0	-	-	3.160,0
total preveres	200,0	8,4	15.207,4	4.160,0	2.177,5	21.544,9
Comunitat de prev.	144,7	17,2	13.507,0	360,0	-200,0	13.667,0
TOTAL CLERO SECULAR	344,7	12,1	28.714,4	4.520,0	1.977,5	35.211,9

havia de tenir el cor de l'Església parroquial en 1744. Donat que el motiu de la seva aparició al cadastre era probablement el de ser posseïdors de patrimonis particulars dins el terme de la ciutat, diferents dels béns beneficials de què gaudien, podem considerar-los una certa mostra representativa del clergat cerverí.

D'acord amb el quadre adjunt, aquests vint-i-set preveres eren conjuntament posseïdors en règim particular de 87 has. de terra, amb una proporció important de terres d'horta i regadiu, que el manifest avalua en 15.207,4 lliures. Hem tingut ja ocasió de veure que la Comunitat de Preveres era com a tal el primer propietari de terres de la ciutat, amb 63,1 has. valuades en 13.507 lliures. Si afegim a aquesta quantitat la posseïda per preveres a títol individual, la terra en mans del clero secular sumava el 1744 150 has. estimades en 28.714,4 lliures: això és, un 4,6% de la superfície total i un 7,4% del valor d'aquesta.

També en règim particular aquests vint-i-set preveres eren propietaris d'onze cases valuades en 4.160 lliures, així com de 2.177,5 lliures en censals. No és possible comparar aquestes quantitats amb les que tenia la Comunitat ja que, com hem vist, el cadastre-manifest no inclou el seu valor. Ara bé, si sumem la riquesa coneguda en mans del clergat secular, tant en règim particular com per llur Comunitat, obte

nim la xifra de 35.211,9 lliures, la qual cosa el converteix de llarg en el propietari més ric de la ciutat malgrat que aquesta riquesa -que és només una part de la realment posseïda- representés solament un 5,9% de tota l'avaluada pel cadastre.

¿Té sentit sumar els béns particulars dels beneficiats amb els de la seva Comunitat? ¿O té sentit no fer-ho, com en la precedent anàlisi de la distribució de la riquesa feta amb el cadastre-manifest de 1744? El problema és en realitat la naturalesa de les relacions entre institució i beneficiats particulars, així com la funció real que l'aparell eclesiàstic local complia pels subjectes actius que ocupaven les seves places.

La primera cosa que caldria saber és de quins grups i sectors socials de la ciutat provenien els ocupants de beneficis eclesiàstics. En el marc d'aquest estudi ha estat impossible resseguir una per una les múltiples connexions de cada beneficiat amb els seus parents laics. (11) Estem segurs, per exemple, dels vincles existents entre el prevere Josep Janer i el notari Geroni Janer (2.415 lliures de patrimoni) donat que els béns del segon apareixen a nom del primer al cadastre-manifest de 1744 amb l'evident intenció de sostraure'ls a la imposició fiscal. Una correcció posterior del volum de traspassos ho rectifica. També coneixem la relació familiar

entre el prevere Francesc Nuix (que entre d'altres càrrecs importants va ocupar la rectoria de certs impostos municipals per l'Església parroquial en tant que administradora del deute de la ciutat) amb el seu nebot en Marià de Nuix, cavaller, (3.559,3 lliures de patrimoni) i del qual fou també tutor. I el mateix entre mossèn Rafael Renyer i la senyora na Francesca Renyer, vídua.

En la resta de casos hom troba sospitoses coincidències entre els cognoms dels capellans i els de personatges rics, o de professions i condicions socials significatives. No ha estat possible, però, confirmar-les amb altres fonts i sovint hi ha al cadastre força homònims. És solament una sospita la relació entre, per exemple, el Rector Magí Perelló i la senyora na Francesca Perelló, vídua (6.963,1 lliures), o el Regidor Bru Perelló (2.700,6 lliures); entre el prevere Nicolau Porta i el Doctor Joan Porta (1.116,2 lliures) o el botiguer Ramon Porta (1.312,5 lliures); entre el prevere Antoni Ramon i el capità en Joan Ramon (1.078,7 lliures); entre el Capellà Jaume Serra, notable censalista, i el pagès Ramon Serra (4.541,1 lliures); entre el prevere Torranova i el pagès Torranova (2.622,5 lliures); entre els preveres Francesc i Josep Trilla i els pagesos Jaume (4.006,2 lliures) i Joan Trilla (3.042,5 lliures); o el prevere Bonaventura Valls i el pagès Felip Valls (3.484,3 lliures).

No sembla excessivament arriscada la hipòtesi de què com a mínim una part considerable del clergat secular ceriverí provindria dels sectors poderosos econòmicament i influents políticament de la ciutat. Podriem, a grans trets, situar el seu origen entre la petita noblesa, les professions liberals, els alts funcionaris i militars, els comerciants i botiguers rics, i els "artistes" i pagesos rics. Per la quantia dels seus béns podem delimitar-los entre el 10% dels habitants amb més de 1.000 lliures per cap que disposava del 61% de tota la riquesa avaluada pel cadastre-manifest. Si això podia no ser cert en la totalitat dels casos, ho seria probablement en bona part. I, encara més important, determinava decisivament la naturalesa de les relacions entre la institució eclesiàstica i la comunitat de Cervera.

El curiós llibre d'anotacions de comptes de Josep Bargués i Massot, iniciat el 1699 i del que ja hem fet esment, ens pot servir també per entendre algunes de les interessants interpenetracions entre els grups socials econòmicament dominants de la ciutat i la seva Església. (12) Aquest pagès ric i negociant era germà de Joan Bargués, prevere beneficiat de l'Església parroquial. El cadastre-manifest de 1744 li atribuïa béns per un total de 5.384 lliures. El llibre tenia per finalitat "fer memòria" dels diferents i a vegades intricats negocis que Josep Bargués duia de cap. "Negocis" s'ha d'en

tendre en un sentit força ample, ja que hi són anotats per igual, a manera d'agenda o diari desordenat: arrendaments de drets senyoriais; creacions, quitacions o encarregaments de censals; casaments, naixements i defuncions de la família; compra-venda de terres, cases, gra o bestiar; préstecs en es pècie, etc.

Com hem tingut ocasió de veure, el conjunt de les operacions mercantils presenta la típica orientació rendista cap a la col·locació de capitals en censals, però aquests es relacionen amb tot un seguit d'operacions de compra-venda. Per actuar com a intermediari Bargués necessitava disposar d'una font de crèdit solvent i, per aquest motiu, també ell es carregava amb censals els quals, a diferència dels que creava a favor seu, acostumava a quitar tot seguit. Doncs bé, aquests censals amb els que es finançava provenien generalment de la Comunitat de preveres.

L'accés al crèdit eclesiàstic, ¿s'explica solament per l'existència d'un germà prevere? A continuació d'una anotació qualsevol d'arrendament de drets senyoriais apareix la següent nota

"...dels Beneficis son patrons lo Capitans de St. Esperit feta en lo any 1718 per mi Joseph Bargues Capita (subratllat meu, E.T.)."

Segueixen tretze beneficis a nom del mossèn que llavors l'ocupava. Es a dir que Josep Bargués era capità de la impr

tant i influent Confraria oerverina del Sant Esperit, eterna rival de la de Sant Nicolau en matèria de processons, la qual cosa podria explicar com és que, entre d'altres negocis hom en troba de bastant poc convencionals:

"vuy als 24 de Juny de 1716 a fet permuta mossèn Joan Bargues de la segrestia ab favor de Tomas Vila ab abligacio de donarli 950 lliures, an firmat acte de dit cantitat a raho de cencal que son 47,5 lliures tots anys..."

"vuy als 3 de Maig de 1717 a pres pocesio de un Benefici mossèn Joan Bargues mon germa que li ha presentat Joseph Colomynes... que es ab invocació de St. Miquel y dit benefici tenia mossèn Joseph Pont ab permuta de tal Trullols de Tallavera..."

Les adjudicacions de beneficis -el control de les quals sembla haver estat repartit entre confraries com la del Sant Esperit o la de Sant Nicolau, la pròpia Comunitat de preveres o el Bisbat de Solsona i el Monestir de Ripoll, segons l'origen de la fundació- eren pel que es veu objecte tant de clares relacions mercantils de compra-venda, com de negociacions i consensos entre aquells diferents grups de poder.

Al llibre de Debits y credits de la Confraria de Sant Nicolau (13) hi trobem l'arrendament de la Vicaria de la Curullada amb exactament el mateix tractament que el que es donava a qualsevol altre arrendament de drets o terres. El 1741

l'arrendà mossèn Francesc Janer per tres anys, a 28 lliures l'any. La fermança la féu el pare d'aquest. Sis anys més tard entrà a regentar la Vicaria el prevere Antoni Rubert per 200 lliures anuals que incloïen, a més de les terres de la vicaria, la percepció de delmes i primícies. En aquest punt el llibre de comptes té inserida una carta de l'anterior capellà Janer, beneficiat de l'Església de Cervera, el qual argumenta va que havent

"...cooperat en lo augment de la Vicaria de la Curullada, tant en los Béns Espirituals de sos faligresos, com en los temporals de dita vicaria, lo que no puga continuar per causa de sas indisposicions y falta de salut, sent li precis retornarsen en esta Ciutat per con valeixer de sas Enfermetats..., y trobarse al present fort y robusto..."

demanava poder tornar a "administrar" i "regentar" dita Vicaria. Com que la Comunitat de preveres havia arrendat a un particular de la Curullada la percepció dels delmes i emoluments de la mateixa un any enrera per 250 lliures anuals, mossèn Janer deia acontentar-se amb mantenir els mateixos pactes durant els tres anys següents. Li fou concedit, convertint-se en capellà i perceptor de rendes de la Vicaria, i a la vegada en arrendatari de la Comunitat de preveres de Cervera pel cobrament de delmes i pensions de censal als seus propis feligresos.

No sembla haver-hi massa dubtes de què gaudir una de terminada família d'un benefici concret implicava que llurs rendes serien preferentment utilitzades en favor de la mateixa. Dit d'una altra manera: si l'Església, mercès a la seva capacitat única de liquiditat, actuava com a entitat financera i rendista a la vegada, el control que de la institució de tentaven les famílies poderoses canalitzava al seu favor aquesta capacitat creditora. Els rics invertien en la fundació de beneficis, causes pies, capellanies i misses entre d'altres motius perquè l'Església, que actuava com a exactor usurari amb els més pobres, podia funcionar com a llur particular caixa d'estalvis.

Un objectiu força comú de la inversió en l'Església, particularment mitjançant la fundació de causes pies, era l'assegurança de dots o de pensions de viduïtat, orfandat, invalidesa, fins i tot de les mateixes despeses funeràries. Jo sep Bargués anotà el 4 de Juliol de 1708:

"e entregat al pare Francesc Mora un Bolio ab un altre dins en lo qual, y dos papers que diuen lo numero de dines li e entregat, tot ab dobles espanoles y portegeses y lloises, que tot son 870 lliures... y los y entregat devant de Sant Felip, y en cas jo moris sens fe altre testament vul de dits dines ne posen al arsiu de la reverent comunitat lo que tinch en mon tastament y lo demes se donara als meus marmesors... per fer mes

funeraries."

Els marmessors eren sovint eclesiàstics, entre altres raons probablement per la solvència monetària de la institució. No havia de ser infreqüent, a més, que els qui tenien un patrimoni important per testar disposessin també de parents propers ocupant beneficis eclesiàstics. El nomenament de preveres com a marmessors asseguraria una més fàcil disponibilitat del crèdit eclesiàstic per efectuar les operacions necessàries de l'execució del testament, i una major imparcialitat en relació a possibles conflictes entre l'estratègia reproductora de branques diferents de la família. (14)

En d'altres donacions o fundacions pies els objectius principals podien estar també relacionats amb aquestes estratègies reproductores. Donat l'importantíssim paper econòmic i socio-polític de la institució eclesiàstica a nivell local i comarcal, les famílies poderoses de la ciutat comptarien amb l'obtenció de beneficis per a alguns dels seus descendents. No solament per contribuir a la preservació del patrimoni col·locant cavalers a l'Església i al funcionariat, sino com a via d'accés al crèdit eclesiàstic i mitjà d'influència política a escala local.

Una de les anotacions del llibre de Bargués, seguint el mateix procediment d'anar afegint en un sol foli tota la història d'un negoci, és la següent:

"...vui als 26 Desembre de 1706 me so casat ab rosa Copons, vidua y cap de vila, que los capitols te mossen joan montaner..."

"...vui als 3 febre de 1708 A parit dita rosa una minona se diu remunda maria francesca, deu la faces bona..."

"...vui als 16 de mars de 1710 a parit ma mulle rosa Bargues un fil se diu joseph ramon feliciano, que deu lo face bo..."

"...vui als 25 maig de 1721 a pres la corona lo sobre dit..."

"...vui als 9 juliol de 1724 a pres lo sobre dit les 4 menors en Cervera..."

"...vui als 27 Novembre de 1728...joseph Bargues a pres posaso de un Benefici en la capella del Sant Misteri..."

"...vui als 29 de Agost de 1736 lo sobre dit Doctor Joseph li han donat la Rectoria de Cardona qual Deu li deyxé posehir lo temps sie convenient per la salut temporal y espiritual (subratllat meu, E.T.)."

Hom entén de seguida l'anotació que apareix a l'altra cara del mateix foli, del desembre de 1728:

"...vui dit dia e posat en lo oliu de dita comonitat 50 lliures per confrarers de Sant Nicolau, per mi joseph Bargues y Rosa Bargues ma mulle..."

3. Els béns de l'Església parroquial

Malgrat haver-se considerat que a la Segarra l'Església

no disposava en el segle XVIII d'una concentració important de propietat agrària en les seves mans (15) -i això és probablement cert per a les propietats monacals consolidades, amb l'excepció de la finca els Comtals posseïda pel Monestir de Montserrat al terme de Cervera (16)-, a les dades obtingudes del cadastre-manifest de Cervera de 1744 el primer propietari ens ha resultat ser l'Església parroquial.

Dos fets semblen permetre explicar la radical disparitat en aquestes dues apreciacions. Un és l'ocultació de béns eclesiàstics al primer cadastre borbònic del 1716 -l'únic fins ara utilitzat-, molt superior a la que es podia haver practicat en la nova recanació de 1744 efectuada a petició col·lectiva del sector més pobre de la ciutat i contra l'opinió expressa de l'Església. Al cadastre-manifest d'aquest any les terres de l'Església aparèixen amb l'anotació "de antes de 1716" o "de después de 1716", cosa que hagués estat inútil si aquelles propietats s'haguessin enregistrat en el primer cadastre.

El segon té a veure amb la naturalesa de les possessions eclesiàstiques seculares. En efecte, la titularitat del patrimoni d'esglésies parroquials importants com la de Cervera estava dividit en múltiples beneficis, causes pies, misses, capellanies, etc.. Això era degut a les històries particulars de les fundacions que dotaven els dits beneficis, les quals,

	<u>has.</u>	<u>5</u>
Causa Pia de mossèn Simó Corts	0,5	
" " de " Sebastià Duran	0,6	
Capellania del doctor Castelló	0,1	
<u>Total Causes Pies i Capellanies</u>	<u>1,2</u>	<u>1,9</u>
Rectoria de Cervera	0,8	
Cabiscolia	11,9	
Sots-cabiscolia	1,0	
Benefici de Sant Jaume, del domer Mora	3,1	
" de les Verges	0,2	
" de Santa Anna	9,1	
" de Santa Magdalena	2,9	
" de Sant Salvador	3,5	
" de l' Ermita de la Mare de Deu del camí	0,8	
" de l'Església de la Cardosa	0,7	
" de mossèn Antoni Ramon	0,6	
<u>Total beneficis</u>	<u>34,6</u>	<u>54,8</u>
<u>Total Comunitat de Preveres</u>	<u>27,3</u>	<u>43,3</u>
<u>TOTAL ESGLESIA PARROQUIAL DE CERVERA</u>	<u>63,1</u>	<u>100,0</u>

TERRES POSSEIDES PER L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE CERVERA,
segons el cadastre-manifest de 1744.

en el fons, no eren més que episodis concrets de la permanent voluntat dels sectors econòmica i políticament poderosos de la ciutat de garantir que l'aparell de l'Església serviria llurs interessos en compensació a les seves donacions per subvenir-la.

Una part de les terres de què disposava en 1744 el clero secular cerverí, el 43,3% del total, apareix al cadastre a nom de la Comunitat de preveres com a tal. Es pot suposar que aquesta quantitat incloïa els béns que eren privatis de la Confraria de Sant Nicolau. Una altra part, el 54,8%, corresponia a beneficis com el de Rectoria o Cabiscolia que eren privatis dels ocupants de dits càrrecs, o bé de beneficis concrets, generalment sota la invocació d'un sant i associats al culte d'una determinada capella. L'adjudicació d'aquests beneficis entre els preveres de la Comunitat era objecte, com acabem de veure, de complicades negociacions i transaccions. Finalment, una molt petita part, el 1,8% del total, era propietat de causes pies o capellanies.

Les causes pies eren creades en els testaments dels fundadors, generalment amb la finalitat de garantir l'execució de la voluntat dels testadors per part dels seus marmessors. Tot i implicar sovint els aspectes relacionats amb el ritual de la mort, aquesta voluntat acostumava a apuntar, com ja s'ha dit, a l'estratègia reproductora de la família. Els des

tinataris de les rendes d'aquestes fundacions podien ser mem**br**es d'aquesta, eclesiàstics o no, i l'Església com a insti**tu**ció intervenia llavors només en tant que administradora. Però, a més dels salaris i "almoines" que ingressava, l'Esgl**é**sia obtenia d'aquesta forma una de les seves fonts de liquidi**ta**t que li permetien actuar com a entitat creditora.

Les capellanies eren beneficis de fundació particular so**u**ta la invocació d'una determinada capella, a vegades també particular. En les fundacions dites de patronat laic, el pa**tr**ó gaudia directament de les rendes i de les mateixes pagava les "almoines" al capellà pel servei religiós. En el nomena**me**nt d'aquest no intervenia la jerarquia eclesiàstica, limi**ta**nt-se el bisbat a supervisar el compliment i continuïtat de la fundació. Aquesta institució donava lloc a ordenacions sacerdotals fetes amb l'única finalitat de retenir el gaudi de les "almoines" al si de la pròpia família. El 1787 hi ha**vi**a a Cervera, segons el Cens de Floridablanca, cinquanta-un ordenats a títol de patrimoni, quantitat superior a la tota litat del clero secular de la ciutat. En aquest cas, el con**tr**ol de la casa fundadora sobre el benefici era màxim, però menors els avantatges de la penetració a l'interior de l'apa**re**ll eclesiàstic.

Major era la protecció de l'Església en el cas de les ca**pe**llanies dites col.latives, que requerien l'aprovació del

Bisbe i als béns de les quals s'aplicava el principi d'amortització eclesiàstica. El beneficiat era presentat pel patró però nomenat pel Bisbe, i rebia directament les rendes de la fundació. (17)

Podem classificar d'aquesta forma els béns que segons l'apoc de 1744 eren en mans del clero secular en funció del grau de control respectiu sobre els mateixos de la Comunitat de Preveres, per un cantó, i de les famílies fundadores per l'altre. Les terres a nom de la Comunitat serien les de propietat ja plenament consolidada per la institució eclesiàstica al llarg del temps. La possibilitat de gaudir-ne les famílies riques de la ciutat dependria de les oportunitats de col·locació d'algun dels seus membres a les places del cor. En el cas dels beneficis associats a càrrecs de nomenament jeràrquic podem suposar que el control laic directe des de la ciutat mateixa deuria ser llarg, costós i laboriós. Més fàcil, en canvi, havia de ser la intervenció en les distribucions de beneficis de patronat compartit entre la jerarquia eclesiàstica i cossos en els que participaven particulars laics, com era el cas de la Confraria del Sant Esperit abans al·ludit. Tractant-se de capellanies col·latives era el patronat laic qui, com hem vist, presentava el candidat al Bisbe, i en totes les altres fundacions privades el paper de l'Església com a institució podia limitar-se al d'administra

dor temporal o reduir-se fins i tot al de mer supervisor. En conjunt, però, el que aquesta gradació posa de manifest és la situació d'interpenetració mútua entre l'Església i el sector econòmicament dominant a la ciutat.

La fragmentació de la titularitat ha contribuït segurament a fer passar per alt la importància econòmica i social del patrimoni agrari en mans del clergat secular. (18) A Cervera, la suma de totes aquestes possessions disperses converteix a la Comunitat de preveres en el primer propietari de terres del terme. I no solament en extensió, sinó també en qualitat: un 17,2% de tota aquesta terra posseïda per l'Església parroquial era de regadiu, mentre al conjunt del terme les terres irrigades eren només un 2,9% del total. Això era conseqüència, com veurem, d'una clara estratègia deriva da del paper de l'Església com a rendista que col·locava els seus considerables recursos de capital en censals. Cal afe gir, a més, que les terres que la recanació de 1744 atribuïa a la Comunitat de preveres eren, en tot cas, únicament les posseïdes en el terme de la ciutat, mentre a llibres de comp tes de la pròpia Comunitat apareixen arrendaments de terres en d'altres pobles de la comarca. (19)

L'Església parroquial era també el primer propietari de cases de la ciutat. Andreu de Massot escriu que al veïnat de Sant Francesc, format a la plana de l'Ondara al voltant

de dit convent, "hay como unas veinte casas pertenecientes a la parroquia de la ciudad". (20) I en una altra pregunta, referint-se a l'església del lloc de Vergós, afegeix: "La Iglesia de San Salvador... está situada en unas casas llamadas de Vergós, que son unas 33 pertenecientes a la Iglesia Parroquial." (21)

Això suma 53 cases el 1789, a més de les posseïdes a l'interior del recinte murallat de la ciutat. Al cadastre-manifest de 1744 només apareixen nou cases, totes menys una a la vila vella:

	<u>cases</u>	<u>carrer</u>
Rectoria	1	devallada de Sant Domènec
Doma	1	seboteria de Santa Maria
Comunitat de preveres	1	" " " "
Benefici de Sant Jaume	1	carrer Major
" " mossèn Carles Castellà	1	" "
Capellania de N ^a . Sra. del Coll	1	" "
" de Sant Cristòfol	1	carrer de Barcelona
" del doctor Castelló	1	devallada de Sant Domènec
" " " "	1	Vergós
<hr/>		
TOTAL	9	

Per desgràcia el cadastre dóna únicament el preu de la del benefici de Sant Jaume (360 lliures), però la situació de les altres set permet suposar que no serien immobles de poc

valor. En 1744 el propietari laic que més cases tenia era el pagès ric Jaume Trilla, amb vuit. Cal subratllar que, segons les Notícies de Massot, la major part del patrimoni en cases del clero secular a finals del segle XVIII es trobava situat precisament als dos veïnats pagesos de fora muralles.

L'interès de l'Església parroquial en acumular cases es comprèn si considerem que al llarg del segle XVIII l'increment demogràfic de la ciutat deuria provocar un alça important dels lloguers i del preu dels immobles. No disposem d'una sèrie completa de lloguers locals, però si d'alguns indicis fragmentaris. Per exemple, segons el llibre de la fundació d'una missa per Josep Morondo (22), la casa que aquest posseïa al carrer Agramunt li havia costat 166 lliures quan la va comprar el 1728. A l'apeo de 1744 el lloguer s'estima en 12 lliures, cosa que suposa atribuir a l'immoble un preu de 240 lliures: en setze anys hauria experimentat un augment del 44,6%.

Però això no és tot. Al mateix volum de la fundació apareix una nota del beneficiat inserida el 1776, any en que els béns de Morondo passen a mans de l'Església, segons la qual la casa hauria estat "judicada à mil sich centes lliures franceses" i "no pot vendrese per menos". Si això fos cert, en 32 anys el preu s'hauria multiplicat per sis, i per nou en 48 anys!. La casa no s'arribà a vendre i un contracte privat

d'arrendament que apareix tot seguit ens informa de què en 1784 un catedràtic de medicina pagava 35 lliures de lloguer, cosa que ens dóna uns termes de comparació probablement més ajustats a la realitat: de 1728 a 1784 el lloguer s'hauria multiplicat per quatre aproximadament, i per 2,8 els darrers quaranta anys. Josep Morondo era mestre de cases i podríem suposar que havia fet millores a l'immoble. De tota manera l'augment és considerable.

També al veïnat de Vergós la Comunitat de preveres disposava, des del 1698 en que va comprar-lo a Jaume Janer i Borràs, (23) d'un dels cinc molins fariners d'aigua existents el terme de Cervera en 1744. El situat a la finca els Comtals era del Monestir de Montserrat i els altres eren en mans de nobles residents a Cervera. Com tindrem ocasió de veure més endavant en l'estudi dels arrendaments de l'Església, els ingressos provinents del molí de Vergós van multiplicar-se per cinc en el període comprés entre 1740 i 1800, passant de 128 a 631 lliures anuals, i constituïren una considerable font d'ingressos de la Confraria de Sant Nicolau.

Pels llibres de comptes de l'Església parroquial podem saber que un altre sector dels seus ingressos eren els arrendaments de delmes, primícies, redelmes o parts de fruits, herbes, pastures i abeurades de determinats pobles o universitats de la comarca. L'origen de la possessió d'aquests drets ens

<u>període</u>	<u>població</u>	<u>delmes</u>	<u>primícies</u>	<u>parts de herbes i</u>	
				<u>fruits</u>	<u>pastures</u>
(1741-1809)	la Curullada	X	X		
"	Saportella		X		
"	Fonolleres		X		
"	Tordera		X		
(1740-1745)	Penelles			1/18 ^b	X
"	la Pobla de Pradell				X
(1760-1807)	Segur	X	X		
"	Astor	X	X		
"	Vilamajor	X	X		
"	Durban	X	X		
"	Balsarell	X	X		
"	Sant Martí de Sesgueioles	X	X		
"	la Clau de Miralles	X	X		
"	Prats de Rei	X	X		
(1762-1789)	la Guàrdia-Lada			1/14 ^b	
(1762-1765)	Fulleda			1/18 ^b	
(1775-1795)	Pradell de Sió			1/11 ^b	X
(1740-1761)	Mas d'en Puig			1/11 ^b	X
(1742-1753)	Rocabertí			1/11 ^b	X
"	Donsell d'Urgell			1/11 ^b	X
"	Agramunt			1/12 ^b	
(1739-1746)	Forés			1/24 ^b	X
(1739-1804)	Tornabous			1/40 ^b	X
(1739-1760)	Palou de Torà			1/40 ^b	X
"	Talteüll			1/40 ^b	X
"	Massoteres			1/40 ^b	X
(1739-1747)	Butsènit d'Urgell			1/15 ^b	X
(1740-1743)	la Cardosa			1/14 ^b	X

DELMES I ALTRES DRETS PERCEBUTS PER LA CONFRARIA DE SANT NICOLAU DE LA COMUNITAT DE PREVERES DE CERVERA (1739-1809), segons el Llibre de Debits y Credits, any 1739, AHC, F.C.P. nº 304.

és desconegut, i deuria ser probablement divers. Delmes, prímícies i herbes podien haver estat cedides a l'Església de Cervera pel Bisbat o el monestir originàriament perceptor, però també per senyors particulars de la comarca que sovint n'eren destinataris. (24) En la segona hipòtesi, la via podria haver estat l'endeutament nobiliari o la fundació de benefícis i causes pies per part d'aquests, o totes dues coses alhora. La imposició de redelmes o exaccions d'altres parts de fruits, així com l'arrendament temporal d'herbes, pastures i abeurades quan aquests drets eren patrimoni comunal, es produfa generalment -pel que la mateixa documentació dóna a entendre- com a conseqüència del crònic endeutament de les universitats i comuns de la comarca amb l'Església de Cervera. Els motius particulars de la necessitat de recórrer al crèdit eclesiàstic podien ser múltiples, i en un primer pas s'acostumava a signar un debitori a curt termini reconvertible en censal a perpetuitat si el comú no podia retornar el préstec en el plaç fixat. El pas del debitori a la creació del censal podria amagar interessos més alts dels oficialment reconeguts en el segon contracte. El pas a la percepció directe de parts de fruits, o a la cessió d'herbes i pastures, era normalment conseqüència de l'acumulació de rssecs o pensions impagades. En un cert nombre de casos, quan la universitat havia de fer front a una despesa extraordinària molt conside

rable, com per exemple la construcció d'una nova església o l'adobament de la vella, es carregava directament amb un redelme o pagament d'una part de fruits ja delmats, o traspassava el dret a arrendar les pastures, o totes dues coses alhora. L'Església de Cervera, al seu torn, ho arrendava a un o varis particulars i de la renda percebuda n'entregava una part al propi comú per a la realització de l'obra en qüestió.

Aquest darrer cas posa novament de manifest el paper de l'Església com a entitat financera a la que hom recorria per la seva capacitat de liquiditat. D'on provenia aquesta capacitat de liquiditat de la Comunitat de preveres de Cervera? Malgrat que fos a mitjan segle XVIII el primer propietari de terres i de cases de la ciutat, no sembla que la seva principal font d'acumulació de capital fossin les rendes de la terra i els lloguers de les cases.

En el marc d'aquest treball ha estat impossible d'obtenir una reconstrucció sistemàtica dels comptes d'entrades i sortides de l'Església parroquial, ja que aquests romanen dispersos en una immensitat de volums i lligalls de l'AHC. La divisió del patrimoni eclesiàstic en diferents beneficis i fundacions dificulta enormement la feina. Al llarg d'aquest capítol, tots els calculs numèrics han de considerar-se només estimacions temptatives incompletes, la significació de les quals sovint rau més en el fet de saber que reflecteixen úni

cament una part de la realitat, que en qualsevol pretensió de fer-les quadrar, necessàriament abocada a l'error.

Dos dels volums consultats ens permeten saber que pel període 1740-1809 els ingressos provinents dels arrendaments de terres i drets no eren inferiors a, com a mínim, els següents: (25)

<u>període</u>	<u>arrendaments de terres i molins (lliures)</u>	<u>idem. de delmes, primícies herbes i altres parts de fruits (lliures)</u>
1740-44	143,3	1.351,4
1745-49	158,4	1.175,9
1750-54	435,8	1.339,4
1755-59	412,9	1.325,7
1760-64	419,6	1.570,6
1765-69	418,4	1.686,8
1770-74	460,4	1.815,0
1775-79	809,6	1.942,7
1780-84	883,3	1.902,4
1785-89	930,8	1.813,5
1790-94	1.012,8	1.719,1
1795-99	1.293,4	2.336,9
1800-04	1.140,1	2.195,6
1805-09	606,1	1.166,9
1740-1809	651,8	1.667,3

La renda de terres i molins és només la registrada per un llibre de comptes de la Confraria de Sant Nicolau que, com hem vist, administrava els seus béns per separat dels de la

Comunitat de preveres com a tal. És segur, per tant, que aquesta columna no inclou la renda de totes les terres de l'Església parroquial. Els arrendaments de drets podrien ser més complets, ja que provenen del mateix volum del cas anterior i un altre de comptes de la Comunitat, però tampoc podem estar segurs de què ho siguin del tot.

En qualsevol cas, poc més de dues mil tres-cents lliures anuals de rendes de terres i drets suposarien únicament entre una tercera i una quarta part del que l'Església parroquial de Cervera podria haver percebut del conjunt de pensions anuals dels censals que posseïa, si les estimacions que a continuació s'exposen són correctes. Tot i que els ingressos de terres, molins, cases i drets diversos no fossin pas negligibles, de la primera exploració realitzada a la comptabilitat de la Comunitat de preveres de Cervera s'en desprèn que la possessió de béns immobles tenia importància en el conjunt de la seva activitat econòmica, més que per ella mateixa, pel fet de servir de base a les operacions creditors i usuràries que semblen haver estat les determinants.

La clau del poder econòmic, i de no poca part de la influència política, de l'Església parroquial de Cervera durant el segle XVIII i primera meitat del XIX hauria residit sobre tot en el seu paper com a censalista. (26)

4. L'Església parroquial com a censalista

De la importància dels censals en el conjunt de béns de l'Església parroquial de Cervera, i del paper central que la seva comunitat jugava en l'espessa xarxa de l'endeutament a la ciutat i a tota la Segarra, en són testimoni en primer lloc la gran quantitat de lligalls conservats al fons de la Comunitat de preveres de l'AHC. La documentació referent a censals i altres operacions relacionades amb el prestamisme i l'endeutament constitueix la major part d'aquest fons el qual, quasi íntegrament, és resultat de la complicada administració de les múltiples rendes percebudes per l'Església. A diferència dels llibres de baptismes, matrimonis i defuncions que cremaren durant les explosions anticlericals de 1936-39, aquest fons ha arribat fins a nosaltres sense haver sofert, pel que sembla, massa pèrdues. Un volum de redempcions de censals presenta encara anotacions d'una data tant tardana com 1929.

El difícil és, per a l'historiador, el buidatge d'una documentació com aquesta: pel seu volum, per la seva intrínseca complexitat en romandre dividida l'administració en diferents fundacions que variaven llur composició amb el temps, i per la problemàtica datació derivada de la naturalesa hereditària dels censals. La reconstrucció completa i sistemàtica de tot aquest patrimoni és impossible en els límits

d'aquest treball, que s'ha acontentat amb espigolar en alguns volums on la informació semblava ser més fàcilment accessible. Massa indicis apuntaven però cap a la considerable importància econòmica i social de les activitats temporals de l'Església de Cervera, i en especial a llur situació d'epicentre en l'esfera del crèdit i l'endeutament rural, com per passar-hi en silenci. En conseqüència, he assajat una primera aproximació que permeti copsar com a mínim algunes de les dimensions del paper socio-econòmic del clero secular cerverí durant el segle XVIII i primera meitat del XIX. És d'esperar que futurs treballs completin aquest esbós fragmentari i el corregeixin en el que calgui.

Pel que fa a l'endeutament de particulars, comuns i universitats amb l'Església parroquial, tres fonts diferents permeten un primer tempteig de conjunt. La primera és una relació alfabètica de censataris que remet per mitjà d'una numeració als lligalls que reuneixen la documentació en extens de cada cas, i que en servir també de llevador porta l'import de la pensió a cobrar. (27) En total hi aparèixen 819 censals la pensió dels quals oscil·la molt, d'entre alguns sous a un centenar de lliures.

Entre els censataris hi ha comuns i universitats de poblacions de la comarca i d'altres encara més llunyanes, i particulars de totes les classes socials i oficis. El total de

les pensions suma 4.650,97 lliures, la qual cosa representa un capital de 155.032,36 lliures al 3% i de 93.019,42 lliures al 5%. Pot ajudar a situar aquesta xifra la comparació amb les 43.344 lliures de capital en censals i violaris posseït per la totalitat de prestamistes laics que apareixen al cadastre-manifest de 1744. L'Església parroquial podria haver percebut, únicament segons aquesta primera relació, una quantitat més de dues vegades superior a les pensions cobrades per tots els altres censalistes laics de la ciutat, si el llistat del cadastre-manifest fos complet. Aquesta comparació no inclou la possessió de béns a carta de gràcia o la percepció de parts de fruits de terres hipotecades, que també apareixen a l'esmentat índex. D'altra banda, es tracta de la renda cobrable pel llevador, no necessàriament traduïble a l'efectivament percebuda anualment per la Comunitat de preveres.

¿Són totes les pensions de l'Església parroquial? Un segon volum dit plech unich de S. Miguel afirma en el seu títol tenir "recopilats tots els censals que no tenian plechs, ni números destinats en lo arxiu de la Comunitat de Cervera." (28) Segons això, caldria sumar aquesta relació a la primera. Ara bé, la comparació dels dos llistats mostra que hi ha a la vegada coincidències i divergències que impedeixen saber amb seguretat, sense una prospecció més a fons, si hi ha cassos duplicats o no. Són 437 censals, amb expressió del

censalista, el seu ofici i lloc de residència, i del capital degut. El total suma 119.100,1 lliures que representen 5.955 lliures de pensió anual al 5% i 3.573 al 3%. Com en la font anterior, hi ha alguns comuns o universitats però no en canvi terres directament administrades o percepcions de parts de fruits.

Finalment, un llibre nou de rendas dels censals de las universitats (29) fa esment de 32 pensions pagades per pobles endeutats col·lectivament amb l'Església de Cervera que sumen 802,26 lliures, quantitat que representa un capital de 16.045,25 lliures al 5% i de 26.742,08 al 3%. Com amb la segona font, dubtem si cal o no sumar aquestes rendes a les de la primera relació. Alguns dels pobles coincidèixen, però no l'import de la pensió. En la majoria de casos no coincidèixen cap de les dues coses.

Tot i que el resultat s'ha de considerar un primer temp teig hipotètic, sumant els imports que s'obtenen a partir de les tres fonts (de les que tampoc ens consta que siguin completas) obtenim les següents quantitats (30):

pensió anual (lliures)	capital calculat al 5% (lliures)	capital calculat al 3% (lliures)
9.026,23	228.164,77	300.874,54

Si això s'acosta a la realitat, l'Església parroquial de

Cervera hauria posseït un capital en censals entre quatre i set vegades (segons que comparem les pensions o el capital calculat a un o altre interès) superior al que tenien en les seves mans la totalitat dels censalistes laics de Cervera en 1744. Més gran que el valor monetari estimat pel cadastre-manifest d'aquell any de totes les cases, forns i molins de la ciutat. I no gaire inferior al preu de totes les terres del terme, també segons les mateixes fonts.

Per aclarir el grau de realitat d'aquestes comparacions, més important encara que saber si es tracta en les tres relacions de censals diferents o no, és el problema de la datació. Només una de les tres porta data segura: el llibre nou de rendas dels censals de les universitats que és començat en 1702. Al Catálogo de los nombres de los censatarios, citat en primer lloc, apareix en un full, al costat d'una de les pensions, la data de 1834. Això permet saber que encara era utilitzat en aquest any, no que fos recopilat llavors. Finalment, el plech unich de S. Miguel sembla, per la lletra i el format, haver-se redactat a la primera meitat del segle XIX, però no porta cap data que ho confirmi. Per contra, és el més detallat en quant a esmentar les causes, i a vegades les dates, de la creació dels censals relacionats. Amb això sabem que molts d'ells es remunten al selge XVIII o finals del XVII. També en l'índex que encara s'utilitzava el 1834 passa

una cosa semblant: força habitants de Cervera són, per exemple, identificables amb el cadastre-manifest de 1744.

El problema de fons no és en realitat la manca de datació precisa de la redacció de dues de les tres fonts, sino més aviat la pròpia naturalesa hereditària de l'obligació contraïda pel censatari a favor del censalista amb la creació del censal. Els índexs ens diuen què pagava i la quantia, però no quant de temps va estar pagant. Això només ho podríem saber per dos camins: o bé revisant cas per cas tota la documentació (contracte de creació, concòrdies successives, quitació) reunida als lligalls (31), o bé amb la comptabilitat general d'entrades i sortides de la Comunitat. D'aquesta segona únicament s'ha pogut localitzar un volum, i no és clar que les entrades incloguin els ingressos de tots els beneficis i fundacions particulars ni tampoc la part administrada separatament per la Confraria de Sant Nicolau. (32) Més endavant es farà servir la seva informació per altres finalitats, però en relació al problema de l'entitat real de les entrades per pensions de censal pot donar una certa idea que en els dos decennis 1814-23 i 1824-33 les entrades registrades oscil·len entre unes 1.200 i 7.700 lliures, amb una mitjana d'unues 4.700 lliures. Que una bona part d'aquestes quantitats provenien de pensions de censal ho demostra la dràstica davallada dels ingressos que es produeix posteriorment segui

da d'un sobtat increment de les entrades en la dècada dels seixanta, quan molts censals es redimeixen convertint-se en paper de l'Estat.

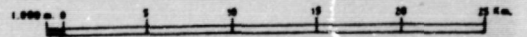
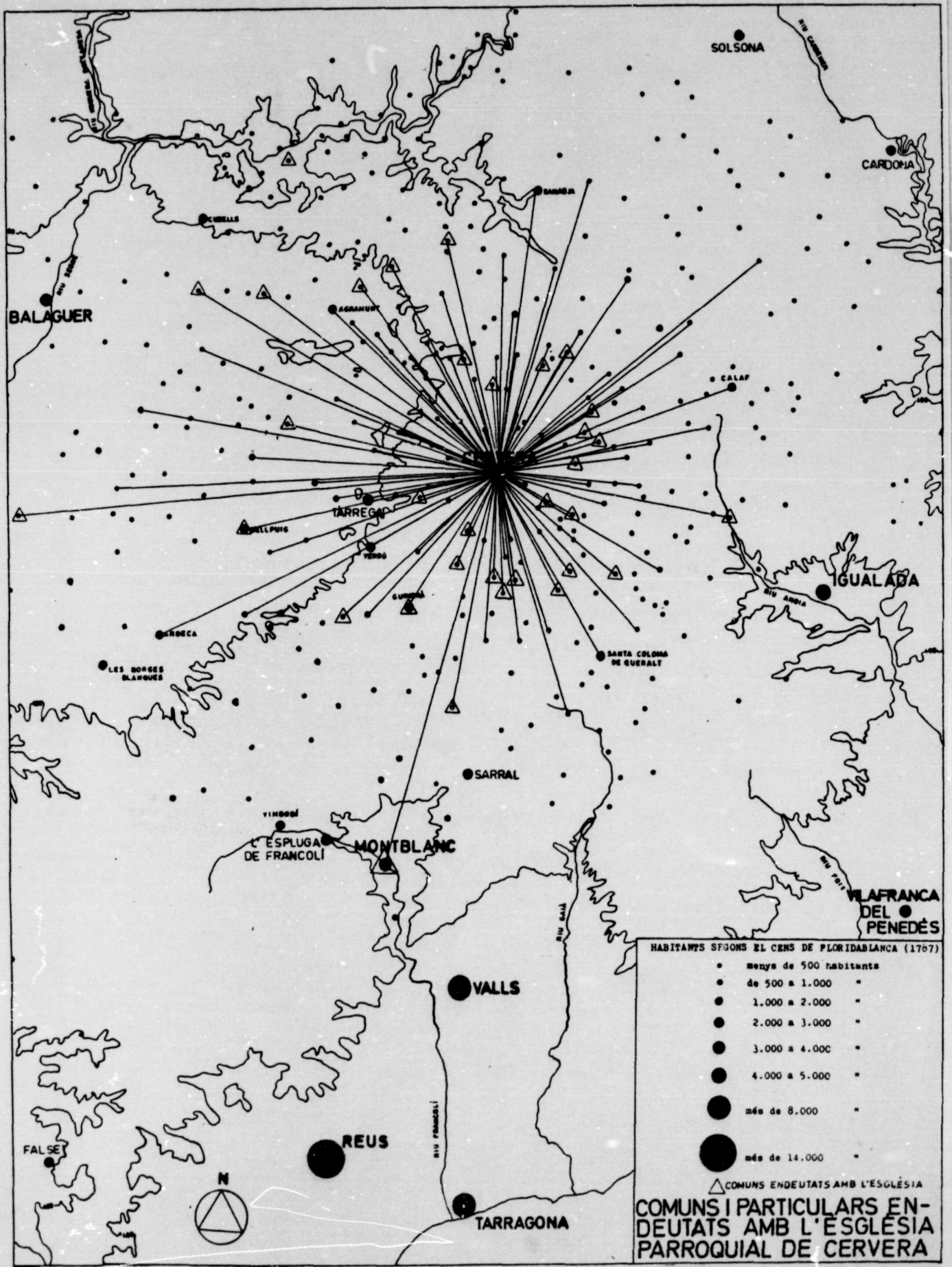
Malgrat la fragmentarietat de la informació quantitativa de què disposem, sembla possible establir dues conclusions provisionals:

- 1 - l'Església parroquial de Cervera era de llarg el principal censalista de la ciutat, i d'una considerable zona de la Catalunya central, amb un capital que durant el primer terç del segle XIX podria haver estat encara per sobre de les 100.000 lliures, arribant en el segle XVIII fins a les 300.000.
- 2 - les pensions de censal eren la principal font d'ingressos de la Comunitat de preveres d'aquesta població.

5. L'abast de la teranyina

Donat que els esmentats índexs havien de servir per a la col·lecta del recaptador, sempre que el censatari no era certí apareix anotat el seu lloc de residència. Això ha permès reconstruir l'abast del cobrament de rendes de censal per l'Església parroquial de Cervera, tant a particulars com a universitats o comuns, que es representa en el mapa adjunt.

Hom pot veure que en un radi de 10 Km. al voltant de Cervera més d'un 80% de les viles, pobles i llogarrets tenien

habitants endeutats amb l'Església de Cervera, i en un 25% dels mateixos tots els veïns ho estaven col·lectivament per mitjà del seu comú o universitat. Si ampliem el radi fins a 25 Km., encara són més d'un 50% les poblacions on els preveres de Cervera cobraven rendes a particulars, i més d'un 13% els Comuns obligats per endeutament a pagar. La zona més afectada és la que en la divisió territorial administrativa de la Generalitat han quedat confinats els límits de la Segarra, però els lligams s'estenen també a bona part de l'Urgell i afecten de forma encara important a la part occidental de la comarca d'Anoia, la part sud de la del Solsonès i la Noguera, així com a zones concretes del Segrià, les Garrigues i la Conca de Barberà. Prenent com a punt de referència únicament els pobles cap de municipi en la divisió territorial de la Generalitat, el resultat per les vuit comarques citades és el següent:

<u>comarques, segons la Generalitat</u>	<u>% municipis amb parti- culars endeutats</u>	<u>% municipis endeutats col·lectivament</u>
Segarra	84,6	30,8
Urgell	59,4	15,6
Anoia	20,6	2,9
Conca de Barberà	17,4	8,7
Noguera	17,1	9,8
Solsonès	13,3	---

<u>comarques, segons la Generalitat</u>	<u>% municipis amb parti- culars endeutats</u>	<u>% municipis endeutats col.lectivament</u>
Les Garrigues	8,0	---
Segrià	4,8	---

Amb menys precisió numèrica però major realitat social i geogràfica, podem definir la zona afectada per les relacions de crèdit i endeutament amb l'Església de Cervera durant els segles XVIII i XIX com la Segarra tradicional, la ribera de Sió i la plana de l'Urgell, tot i que els tentacles arriben fins a punts força més llunyans -geogràfica, econòmica i socialment- com són Talarn, Balaguer, les Borges Blanques, Montblanc, Reus, Tarragona, Igualada i Barcelona.

6. Quí eren els endeutats amb l'Església?

Els índexs no donen sempre l'ofici o condició del censatari. Amb el Catálogo de los nombres de los censatarios... només es pot saber de 392 casos d'un total de 819 (47,9%). En el Plech unich de S. Miguel, més detallat, coneixem l'ofici també de 392 sobre 437 censataris (89,7%). Donat que l'interès d'anotar l'ofici seria el de facilitar la tasca d'identificació del llevador, el més probable és que només es fes constar en els habitants de poblacions prou grans com per a que hi hagués homònims. Sembla avalar aquesta suposició el resultat que s'obté en el quadre adjunt.

<u>ofici</u>	A		B		A + B	
	<u>nº</u>	<u>%</u>	<u>nº</u>	<u>%</u>	<u>nº</u>	<u>%</u>
jornaler	1	0,25	-	-	1	0,13
pastor	-	-	2	0,51	2	0,25
pagès	133	33,93	185	47,19	318	40,56
PAGESOS I JORNALERS	134	34,18	187	47,71	321	40,94
teixidor	14	3,57	23	5,87	37	4,72
sastre	17	4,34	9	2,30	26	3,32
paraire	-	-	1	0,26	1	0,13
calceter	-	-	1	0,25	1	0,12
capellaire	2	0,51	-	-	2	0,25
passamaner	3	0,77	-	-	3	0,38
matalasser	-	-	1	0,25	1	0,13
ferrer	5	1,27	6	1,53	13	1,66
serraler	-	-	2	0,51	-	-
manyà	-	-	1	0,26	1	0,13
argenter	1	0,26	1	0,25	2	0,25
fuster	8	2,04	10	2,55	18	2,29
boter	2	0,51	4	1,02	6	0,77
cadiraire	1	0,25	-	-	1	0,12
sedasser	1	0,26	-	-	1	0,13
espartenyer	11	2,81	9	2,29	20	2,55
corder	23	5,87	9	2,30	32	4,08
cisteller	-	-	1	0,25	1	0,13
sabater	14	3,57	17	4,34	31	3,95
blanquer	2	0,51	-	-	2	0,26
mestre de cases	14	3,57	12	3,06	26	3,32
semoler	4	1,02	6	1,53	10	1,28
forner	1	0,25	-	-	1	0,13
pastisser	-	-	1	0,26	1	0,12
manescal	1	0,25	1	0,26	2	0,25
impressor	-	-	1	0,25	1	0,13
llibreter	1	0,26	-	-	1	0,13
estamper	1	0,25	-	-	1	0,13
músic	1	0,26	-	-	1	0,13
ARTESANS	127	32,40	116	29,59	243	30,99

(segueix)

<u>ofici</u>	A		B		A + B	
	<u>nº</u>	<u>%</u>	<u>nº</u>	<u>%</u>	<u>nº</u>	<u>%</u>
comerçant			20	5,10		
botiguer			4	1,02		
negociant	11	2,81	-	-	35	4,46
revededor			-	-		
traginer	8	2,04	2	0,51	10	1,28
COMERCIANTS	19	4,85	26	6,63	45	5,74
"artista" (adroguer, apotecari, candeler)	19	4,85	10	2,55	29	3,70
metge	19	4,85	11	2,80	30	3,83
notari	9	2,29	7	1,79	16	2,04
PROF. LIBERALS I "ARTISTES"	47	11,99	28	7,14	75	9,57
NOBLES	26	6,63	16	4,08	42	5,36
preveres	28	7,14	19	4,85	47	5,99
causes pies	6	1,53	-	-	6	0,77
confraries	5	1,28	-	-	5	0,64
ESGLÉSIA	39	9,95	19	4,85	58	7,40
TOTAL	392	100,00	392	100,00	784	100,00

OFICIS DELS PARTICULARS ENDEUTATS AMB LA COMUNITAT DE PREVERES DE CERVERA. (A: segons el "catálogo de los nombres de los censatarios, con expresión de las fundaciones a que pertenecen... el qual puede servir también para la formación del llebador"; B: segons el "plech unich de S. Miquel en que estan recopilats tots los censals que no tenen plechs, ni numeros destinats en lo arxiu de la rnt. comunitat de Cervera".) La resta de censals recauen sobre comuns o universitats, o sobre particulars amb ofici o condició desconeguda. La datació d'ambdues fonts és incerta. En el primer cas apareix en un determinat moment la data de 1834. En el segon cas podria arribar, per la lletra, fins a mitjan segle XIX. Però en els dos casos hi ha censals l'origen dels quals es remonta al segle XVIII, o fins i tot al segle XVII.

A la primera relació, que és també la que té més casos sense ofici anotat, els pagesos són el grup social més nombros entre els endeutats amb l'Església parroquial de Cervera (33,9%), però aprop dels artesans (32,4%). En canvi, a la segona relació que dóna l'ofici de gairebé el noranta per cent dels censataris, els pagesos són molt més nombrosos, apropant-se a la meitat de la població endeutada (47,2%). Cal recordar també, en relació al nombre de tota manera important de censataris artesans, el que ja s'ha dit a propòsit de la condició de menestral i de la indústria rural en capítols precedents.

Assumint per tant que el quadre anterior reflecteix la composició social dels censataris obligats amb l'Església parroquial sobretot a les poblacions grans, és interessant comparar aquesta composició amb la que s'obté del llistat de censals i violans percebuts per prestamistes laics de Cervera del cadastre-manifest de 1744:

	%	%
	dels endeutats amb prestamistes laics	dels endeutats amb l'Església
Jornalers	25,9	0,4
pagesos	25,3	40,6
artesans	27,7	31,0
prof. liberals i "artistes"	3,0	9,6
comerciants	2,4	5,7

	%	%
	<u>dels endeutats amb prestamistes laics</u>	<u>dels endeutats amb l'Església</u>
funcionaris, militars	1,8	---
nobles	2,4	5,3
altres	11,5	7,4

Deixant al marge les diferències imputables a la no inclusió de pagesos de petites localitats en les llistes eclesiàstiques, i a la consideració de forasters dels mateixos a la llista del cadastre, els trets més rellevants de la comparació són: a) la quasi absència de jornalers entre els censataris de l'Església que -afavorida potser per criteris diferents a l'hora de distingir 'pagès' i 'jornaler'- sembla respondre a la poca presència d'aquest grup social com a població resident, estable i clarament diferenciada dels pagesos, fora de Cervera i les viles més importants. I, b) mentre comerciants, professionals liberals, "artistes", funcionaris, militars i nobles sumaven només un 9,6% dels endeutats amb altres prestamistes laics, constitueixen el 20,6% dels censataris de l'Església parroquial. Totes dues coses alhora semblen apuntar també cap a una preferència de l'Església en la canalització del seu crèdit envers els sectors de població que podien garantir un pagament més regular i segur.

La imatge d'una teranyina molt espessa que implicava tots

els grups socials amb un mínim de béns per a hipotecar, i que anava concentrant els fluxes més grans cap a l'epicentre eclesiàstic sembla ser força adient. Entre els qui pagaven pensions més altes a l'Església sobresurten pagesos rics com els Trilla de Cervera (més de 65 lliures a l'any) o els Sans d'Ossò de Sió i Guiu de Vicfred (que pagaven conjuntament 70,5 lliures); notaris com els Boldú i Solsona de Cervera (15 i 30 lliures respectivament); i nobles com els Sabater, marquesos de Capmany (82,5 lliures), o el senyor de la Mora en Josep de Moixó i Borràs (41,5 lliures).

L'endeutament amb l'Església d'aquests sectors econòmicament poderosos té un interès especial donat que ells eren, al seu torn, perceptors d'altres pensions de censal, de rendes senyorials o d'arrendaments del cobrament de les mateixes. Llur endeutament es traspassava llavors a pagesos, menestrals i jornalers que estaven amb ells obligats. La percepció directa per part de la Comunitat de preveres de rendes senyorials o com ara censos ab senyoria i fadiga i lluïts mes és bona prova d'aquesta capacitat de l'Església de captar altres formes d'exacció d'excedent via censal. Directa o indirectament el pes del censalisme eclesiàstic requeria sobre els sectors econòmicament febles pels quals la detracció que suposava el pagament de les pensions no reduiria únicament les seves possibilitats d'acumulació, sino molt proba-